SVAR

TILL MINA GRANSKARE

AF

KNUT WICKSELL

MED ETT TILLÄGG: OM NY-MALTHUSIANISMENS
NUVARANDE STÄLLNING OCH UTSIGTER
I EUROPA

UPSALA 1880
ESAIAS EDQUISTS BOKTRYCKERI

Förord till den elektroniska utgåvan

Wicksell svarar här på den kritik som hans tryckta föredrag **Några ord om samhällsolyckornas vigtigaste orsak och botemedel med särskildt afseende på dryckenskapen** gav upphov till, där han som nymalthusian bland annat pläderade för barnbegränsning genom preventivmedel.

Boken, som tillhör New York Public Library, har scannats av Google Books. Den anpassades för Projekt Runeberg i x 2013 av Bert H.

Jag går att med några ord besvara de vigtigaste bland de anmärkningar, som af åtskilliga författare De äro i närvarande stund följande:

C. G. H. Några ord med anledning af ett utkommet arbete om fattigdomens vigtigaste orsak och botemedel.

L. H. Åberg, D. Davidson, A. Nilsson, A. Bendixson, Granskning af herr kand. K. Wicksells arbete om samhällsolyckornas vigtigaste orsak och botemedel.

A. L. Hamilton, Är öfverbefolkning i Sverige orsak till fattigdom; och är fattigdomen den vigtigaste orsaken till dryckenskap och otukt?

M. Johansson, Recension i Teologisk Tidskrift.

Pelle Jönsson (antagligen psevdonym), Försök till en verklig kritik jämte några vidsträcktare synpunkter &c.

C. M. Cornelius, Ett par ord i anledning af... Wicksells framställning &c.

För fullständighetens skull må här äfven anföras samtidigt utkomna skrifter, hvilka mer eller mindre uttrycka samma åsigter som de af mig uttalade:

Aug. Andrée, Föredrag om de dåliga tiderna och deras orsaker.

—m. Några inlägg i Wicksellska frågan,

samt tvänne häften af en påbörjad serie »Bidrag till frågan om öfverbefolkningen»:

1. D:r Ch. Drysdale, Om fattigdomen såsom orsak till förtidig död samt nödvändigheten af nativitetens inskränkning. (Öfvers.) blifvit riktade mot mitt af trycket utgifna föredrag ”om samhällsolyckornas orsak och botemedel”.

2. *John Stuart Mill,* Om orsakerna till arbetslönernas förändringar samt om hjelpmedel mot låga löner (öfvers. af tre kapitel ur »Principles of political economy»).

Då jag således för andra gången tager till ordet i en fråga, som, efter hvad jag tror, temligen mycket tagit allmänhetens uppmärksamhet i anspråk, och som ensam förmått skänka mitt obetydliga namn en tillfällig ryktbarhet, som det eljest visserligen aldrig skulle hafva uppnått, sker det icke utan en känsla af liflig tacksamhet. Det mottagande, som kommit min lilla skrift till del, har vida öfverträffat mina förhoppningar; många af tidningspressens organer hafva anmält den i välvilliga, till och med varma ordalag, och af det icke alldeles obetydliga antal enskilda meddelanden, som kommit mig till handa, erfar jag med glädje, att den sak, för hvilken jag uppträdt, redan i vårt land räknar talrika och hängifna anhängare.

Att likväl gent emot åskådningar, som i så mycket afvika från de i dylika frågor allmännast gängse, uttalanden från den motsatta sidan äfven skulle låta höra sig, derpå var jag för min del väl beredd, eller snarare, jag var beredd på något värre, nämligen att så icke skulle komma att ske. Ty enligt min mening är i dylika fall endast tystnaden att frukta; och man bör, tror jag, vara de till en del högt uppsatte män, som med uppoffrande af en dyrbar tid velat egna min skrift en utförligare granskning, uppriktigt tacksam för det bidrag, de härigenom lemnat tillutredande af en viktig fråga, som blott allt för länge hos oss varit skjuten i bakgrunden, ja helt och hållet försummad. Måtte den, sådan är min lifligaste önskan och förhoppning, nu, sedan den en gång blifvit väckt, icke vidare försvinna från dagordningen, förr än den blifvit på ett tillfredsställande sätt löst!

Det är sant, att jag hos mina motståndare ej sällan tyckt mig sakna det lidelsefria lugn, utan hvilket ingen diskussion kan - blifva rätt fruktbärande; men jag bör ej glömma, att åtminstone en af dem haft alldeles samma anmärkning att göra beträffande mitt eget uppträdande, och det tillhör icke mig att påstå, det jag häruti skulle vara utan skuld. — Om någon tror sig hafva upptäckt en stor och öfverhängande fara och önskar varna sina medvandrare för denna, börjar han ju gerna sitt anförande *fortissimo,* helst om han hyser något misstroende till sina lungors styrka, och om hans röst härvid i någras öron kommer att låta mindre välljudande, plägar detta ej läggas honom till last, endast icke tillika faran varit blott inbillad, och den opåkallade roparen gjort blindt allarm.

Huru i detta afseende förhåller sig med mig, derom beder jag läsaren på grund af det följande sjelf bilda sig ett omdöme. Jag vill samvetsgrant bemöda mig att rätt uppfatta och återgifva mina motståndares anmärkningar, icke förbigå något af vigt och framförallt icke göra mig skyldig till ett småaktigträtthafveri. Det är nämligen i sakens, icke i mitt personliga anseendes intresse, som jag fattat pennan; huruvida det till sist skall visa sig, att jag får hela rätten på min sida eller endast någon del deraf eller alldeles ingen, detta är af ringa vigt, endast sanningen kommer till sin rätt.

I.

I inledningen till mitt föredrag har jag sökt att till nykterhetsvänners behjertande framhålla de enligt min mening talrika fall, då armodet och nöden varda en för mången svåröfvervinnelig frestelse till dryckenskap. Jag antecknar med glädje, att åtminstone de yngre bland mina motståndare ansett sig böra skänka denna min framställning sitt bifall; äfven bland de öfriga har endast en, grefve A. L. Hamilton, gjort denna del af föredraget till föremål för några allvarsammare anmärkningar.

Grefve H:s tankegång är följande. Att fattigdom och superi oftast träffas till samman är sant, men det är ett felslut att påstå, det den förra derför skulle vara orsaken till det senare; förhållandet är. snarare ett motsatt: det är dryckenskapen, som bragt tiggaren i hans nödställda belägenhet; den ursprungliga orsaken ligger hos honom sjelf, i hans oget lättsinne och njutningslystnad ; hvarvid likväl icke förnekas, att den af dryckenskapen

förorsakade fattigdomen kan i sin mån(således dock alltid i andra hand) blifva en orsak till fortskridande på lastens bana.

Till en viss grad är naturligtvis allt detta riktigt och sant. Hur dålig ftn den fattiges ställning må vara, är det likväl säkert, att han åtminstone ej förbättrar den genom att öfverlemna sig åt dryckenskap; tvärtom skall den i allmänhet härigenom så mycket försämras, att i jemförelse dermed hans omständigheter, * innan han blef supare, både för honom sjelf och andraskola te sig såsom relativt goda. Då vidare äfven för den uslaste föreligger åtminstone en abstrakt möjlighet att låta bli att dricka, blir det, om man så vill, ett bevis på lättsinne, om han ger vika för frestelsen.

Men när det gäller att bedöma andras uppförande, framför allt våra mindre lyckligt lottade likars, bör vår dom vara mild för att ej tilläfventyrs varda orättvis. Och då lättsinne och njutningslystnad äro egenskaper, från hvilka vi merendels icke kunna alldeles fritaga oss sjelfva, borde väl den omständigheten, att de hos andra framkalla förderfligare verkningar än hos oss, mana oss att undersöka, om ej möjligen yttre omständigheter i någon mån beröfva dessa den motståndskraft mot begären, hvarmed lyckligare förhållanden begåfvat oss. — Den som dricker, söker i bägaren glädje eller åtminstone glömska, och om någon dricker mycket och mer än andra, ligger det antagandet nära till hands, att han i sjelfva verket har mindre att glAdjas åt och mera att glömma än de flesta. Att desorger, för hvilka vi söka tröst i glaset, ej nödvändigt behöfva vara af rent materiel art, är sant och har äfven (af hr Åberg) blifvit påpekadt. Att dessa likväl äro de allmännast förekoirimande, lär väl ej kunna förnekas; näringsbekymmer göra sig kännbara för alla; äfven den minst finkänsliga är mottaglig för känslan af hunger eller annan kroppslig vantrefnad. Det ftr således bland dep lägre arbetarebefolkningen, bland den talrika klassen af daglönare, hvilkas arbets-förtjenst är knapp och osäker, och för hvilka det i en alldeles särskild mening gäller, att "hvar dag har sin egeñ plåga", som vi böra finna det största antalet egentliga drinkare. Förhåller det sig så?

De statistiska uppgifter från Upsala, som grefve H. framlägger, innehålla ingenting, som motsäger en dylik förmodan. Han nämner, att bland de 848, till större delen gifta, arbetskarlar, som förledet år voro kjrkskrifna i Upsala, endast 68 under årets lopp blifvit straffade för fylleri, och han anser dessa siffror utvisa, att äfven i denna klass, som dock ”står på gränsen till fattigdom”, dryckenskapen är ringa. Så mycket bättre, om detta är händelsen. Men derest dessa siffror skola-bevisa någonting alls för den fråga, som här föreligger (nämligen om fattigdomen mer än välståndet förleder till dryckenskap), borde väl vid sidan af dem hafva stälts någon uppgift om, huru ofta straff för fylleriförseelser drabba andra samhällsklasser än den nu nämda.Att anställa en dylik jemförelse har grefoeH. uraklåtit, men det är ej svårt att inse, huru den skulle hafva utfallit. Hvar och en vet, att det nästan uteslutande är städernas lägre befolkning, som träfas af ansvar för fylleri, och om det än vore mycket förha-stadt att häraf vilja sluta till en motsvarande öfvervigt af dryckenskapsfreqvensen inom denna klass, lär dock förhållandet ännu mindre lämpa sig för slutsatser i motsatt riktning.

Af mindre vigt, men likväl ej utan intresse är en granskning af de sifferuppgifter, som grefve H. meddelat i afsigt att bevisa, att dryckenskapen i det välmående Frankrike ingalunda vore mindre än i Sverige, åtminstone i Upsala län. Han anför, att medeltalet för fylleri straffade i detta län enligt ”senaste femårsberät-telse” var 1 person på 1047 invånare. Denna uppgift är felaktig. Medeltalet för den period, som här åsyftas, näml. åren 1869—73, var icke 1 på 1047 inv. utan 1 på 535 (såsom också på annat ställe i fem-årsberättelsen uppgifves), således nära dubbelt så stort. Den felaktiga siffran har uppkommit derigenom, att för hvarje år särskildt uträknats det antal invånare, som kommer på hvarje för fylleri straffad persoh, hvarefter aritmetiska mediet mellan dessa tal tagits. Ett dylikt förfarande är emellertid alldeles oriktigt (ty man begår härvid samma fel, som om någon, för att finna aritmetiska mediet mellan ett antal oliknämniga bråk, skulle taga medeltalet mellan tälj ar ne särskildt ochnämnarne särskildt), och kan, när variationerna, såsom här, äro betydliga, leda till de mest orimliga resultat. Om sålunda blott ett enda år varit fullkomligt fritt från fylleriförseelser, så skulle enligt denna metod medeltalet för en period hur lång som helst, som omfattade detta år, oföränderligen blifva « noll.

Men äfven oafsedt detta förbiseende år en jemförelse sådan som den af gr. H. anstälda af föga värde. Ty för det första är dryckenskapen i ett land ingalunda någon oföränderlig storhet, utan vexlar år från år högst betydligt, så

att man vid jemförelse mellan två länder genom att på lämpligt sätt välja sina ”femårsperioder” kan komma till nästan hvad resultat som helst*). Men för det andra förekomma så väl dryckenskap i allmänhet som särskildt (på grund af landsbygdens saknad af polisuppsigt) bestraffade fylleri-förseelser till långt öfvervägande antal i städerna, och man måste då ihågkomma, att i Frankrike omkring en tredjedel af befolkningen är bosatt i städerna, i Sverige endast en sjundedel. Det enda rätta måste då vara att

*) 1869—73 var för Sverige en period af relativt låg dryckenskapsfreqvens. Det oaktadt var det omnämda medeltalet för riket i dess helhet (1 sakfälld på 401 inv.) högre än den för Frankrike anförda siffran (1 på 431), som gäller åren 1874—76. Hade denna period valts för båda länderna, skalle jemförelsen afgjordt utfallit till Frankrikes fördel, i det att årliga antalet för fylleri sakfällda under dessa år var omkring dubbelt så stort i Sverige som i Frankrike relativt till folkmängden.jemföra städer med stader och landsbygd med landsbygd, och om detta iakttages, sä blir resultatet ett helt annat Så var t. ex. i Stockholm år 1876 äe för fylleri pliktf&ldes antal ej mindre än 1 pä 27 inv.') Hade Paris samma år haft en motgvarande siffra att uppvisa, så skulle antalet fyllerimål i denna stad ensam uppgått till 73660, således nära nog det belopp (83664), som af gr. H. anföres för hela Frankrike. Samma anmärkning gäller om alkoholförbrukningen i de båda länderna.

I sammanhang härmed anser jag mig böra med några ord omnämna ett förhållande, som vid första ögonkastet tyckes stå i strid med den åsigt om dryc-kenskapens orsaker, som jag i min skrift uttalat. Det är bekant, att under goda år, då arbetsförtjensten är riklig, dryckenskapen ingalunda aftager utan tvärtom betydligt växer. Det kan då tyckas, som skulle det till sist icke vara bristen utan öfverflödet, som förleder till dryckenskap. Men man bör ej glömma, att det här {lr fråga om tillfälliga och osäkra förbättringar i välståndet. Arbetarens lefnadsvanor förändras likväl ej på en dag Qller ens på ett år, och om hans ställning en längre tid varit sådan, att bränvinet utgjort hans snart sagdt enda njutningsmedel, är det mer än klart, att han skall använda en plötslig ökning af sin arbetsförtjenst till att i rikligare mängd

*) G. Westfelt Om dryckenskapens tillstånd och fysiska följder i Sverige.förskaffa sig de enda .förströelser, som han känner till och förstår. Endast en stadigvarande ekonomisk förbättring, som sträcker sina verkningar till en hel generation, kan, såsom Stuart MiU l) anmärker, åstadkomma en förbättring af de arbetande klassernas vanor, • • men icke så en blott tillfällig och snart öfvergående höjning af arbetslönerna, drefve H. frågar vidare:

”Finnes det icke en oändlighet af fall, då unge män, tillhöriga de förmögnare klasserna, och som hvar-ken saknat sund och helsosam föda, god och treflig bostad eller ett godt umgänge i hemmet* blifvit drinkare?” Härtill tror jag, att man trygt kan svara nej. Det gifves icke ”en oändlighet” dylika fall; hvar och en vet, att de äro sällsynta undantagsfall; och äfven der ett sådant synes vara för handen, skall en närmare undersökning ej sällan visa, att någon eller några bland de * ofvan uppräknade förmånerna, kanske företrädesvis den sista af ¿em i sjelfva verket endast varit skenbar. Inflytandet af ett godt hem kan svårligen af någonting öfverträffas, om det gäller att bereda ynglingen skydd mot förvillelser; de, som haft lyckan att ega ett sådant, äro vanligen för hela lifvet bättre rustade än andra, och om likväl dess välgörande verkningar hos många till sist försvagas eller alldeles upphöra, så beror detta säkerligen derpå, att i allmänhet

!) Stuart MiU, Om orsakerna till arbetslönernas förändringar &c. Sv. öfv. sid. 9.en alltför lång, ja onaturligt lång tid förflyter från det ynglingen utträder ur föräldrahemmet och till dess han blir i stånd att bilda sig ett eget hem *).

II.

Åktenskapsfreqvensens aftagande i Sverige har länge utgjort ett föremål för fosterlandsvänners ofta uttalade bekymmer. Det är då icke utan en viss förvåning man finner, hurusom mina motståndare egnat en ytterst ringa uppmärksamhet åt den del af min skrift, der jag sökt påpeka detta väl kända förhållande; ja icke långt ifrån synas böjda att förbise sjelfva faktum. Så t. ex. förekommer i den af märket C. G. H. författade uppsatsen ett ställe af följande lydelse: ”Att, såsom hr W. omnämner, äktenskapsfreqvensen under de sista åren visat minskning, torde hafva sin förklaring ... i vissa åldersklassers fåtalighet, samt ogyn-

‘) Såsom stöd för det ofvan sagda, vill jag här anföra följande ord ur en af Statistiska byrån atgifven och af dess d. v. chef, öfverdirektören F. Th. Berg undertecknad em betsberättelse:

»Benägenheten för starka dryckers missbruk och lättsinnig lefnad sammanhänger på det närmaste med beskaffenheten af hemmet och dess trefnad i afseende på bostad, renlighet, föda m. m. samt med de föredömen, som der gifvas, och den sysselsättning, som på lediga stunder i fråga kommer».

(Sammandrag af Kgl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse 1871—75 sid. 9).samma näringsförhållanden.” Hen det år icke om de sista årens erfarenhet jag talat, utan om de sista etthundratrettio årens l), och ett under så lång tid fortlöpande fenomen kan uppenbarligen icke förklaras ur tillfälliga orsaker. Hvad larer nu vår statistik harom? Den lärer (och jag hänvisar här ännu en gång till det i noten här nedan anförda arbetet af statistiska centralbyrån, ett arbete, som i sanning förtjenar att egas och studeras af hvar och en, som intresserar sig för våra befolkningsförhållanden), att, så långt vårt tabellverk går tillbaka, ett fortgående sjunkande af äkten-skapsfreqvensen gör sig gällande, till någon ringa del visserligen förklaradt ur den minskade dödligheten bland åkta makar med deraf följande minskade omgiften, men i hufvudsak föranledt af äktenskapens gradvisa

*) En annan af mina motståndare, hr Nilsson har på denna pnnkt gjort sig skyldig till ett besynnerligt misstag. Jag har såsom källa anfört »Några granddrag af Sveriges befolkningsstatistik för åren 1748—1875». Hr N., som dock uppträder såsom målsman för »statistiken», tyckes icke kän-na till detta vigtiga dokament, som utgör den svenska statistikens stolthet. Då han na finner dess titel af mig anförd, låser han denna orått, så att af 1748 blir 1848, hvar-efter han flera sidor igenom argumenterar från förutsättningen, 'att det är om tiden efter 1848 jag talat, dervid icke förgätande att ironiskt beklaga mig för, att jag råkat »få tag» i en period, ander hvilken vårt välstånd varit i sa betydligt stigande, hvaremot jag ¿kall hafva »tyckt mig märka», att det under samma tid varit i sjunkande (hvilket senare är en osanning, ty något sådant har jag aldrig yttrat). Dylikt vittnar just ej om grundlighet.försenande. I sistnämda afseende äro väl ej detaljerade uppgifter tillgängliga före år 1831; men, om från äldre tider antalet årligen ingångna äktenskap jemföres med styrkan af de olika åldersklasserna, kan man likväl draga den slutsatsen, att, hvad särskildt männen beträffar, vid medlet af föregående århundrade en stor och sannolikt den allra största delen afslutade äktenskap måste hafva ingåtts af män under 25 års ålder *).

*) Jag stöder denna slutsats på följande skäl. Uppenbarligen kan ej bland m&nnen under någon längre tid antalet årligen ingångna första giften öfverstiga styrkan af den åldersklass (21 år), ofvanför hvilken äktenskap börja ingås. I motsatt fall skulle nämligen de till äktenskap lediges antal oupphörligt förminskas på samma sätt, som befolkningen i ett land småningom skulle utdö, om årligen ett större antal personer aflede än som föddes. Vore åter de båda talen (årligen ingångna första giften och antalet 21-åringar) exakt lika, så måste detta, om man besinnar att de följande åldersklasserna alltjemt aftaga i storlek, nödvändigt innebära, att alla män gift sig vid 21. års ålder; och, om afvikelsen endast är obetydlig, måste fortfarande hufvudmassan af männen hafva gift sig i en ålder föga öfverstigande 21 år. Uppsökes nu för årtiondet 1751 —60 medelstyrkan af hvaije manlig årsklass mellan 21— år, så befinnes den vara i rundt tal 14,400; antalet årliga giftermål åter var, då sannolika antalet omgiften (20 °/0; exakta siffran är tillgänglig först från böijån af detta århundrade, då den var omkring 18 °/0) fråndrages, omkring 13,400; det senare talet understiger således det förra med allenast 7 °/0. För decenniet 1811 —1820 blir samma skil-nad 14 °/0^ för decenniet 1861—70, 28°/0, hvarvid man likväl måste göra något afseende på de ogynsamma närings förhållandena vid slutet af detta årtionde. Mar, kan äfven uttrycka detta resultat så. År 1750 hade bland alla män iÅr 1831 hade detta förhållande redan försämrats; dock ingingos ännu bland samtliga första giften 42 °/# (eller nära hälften) af män under 25 års ålder; i våra dagar har dstta antal nedsjunkit till mindre än en fjerdedel.

En liknande förändring påträffa vi bland qvin-norna. Antalet äktenskap, ingångna af qvinnor under 25 års ålder var under årtiondet 1861—70 absolut mindre (i ännu högre grad var detta fallet bland män under 25 år) är under årtiondet 1831—40, oaktadt åldersklassen 21—25 år under tiden ökats med en tredjedel *). Man sammanställe härmed det betydligt ökade antalet af ogifta barnaföderskor, hvilket särskildt i de tidigare åldersklasserna tillväxt

så, att bland mödrar under 25 år numera på icke fullt 3 gifta kommer l ogift!

Hvad olägenheterna af ett dylikt sakernas tillstånd beträffar, äro de så många och så i ögonen fallande, att man väl ej behöfver på dem fästa någon tänkande persons uppmärksamhet. Om större delen af ett lands qvinnor ännu vid 25 års ålder och der-utöfver måste gå ogift, under det utvägarna till sjelf-

åldern 21—25 år l/14 utsigt att få dö som ungkarlar; år 1810 var detta fallet medV7; år 1860, med a/7. Beräkningen afser naturligtvis endast att lem na en ungefärlig bild af det verkliga förhållandet. ^

) Ar 1870 voro i åldern 20—25 år bland qvinnorna 84 °/0, bland männen 94 °/0 ogifta; i åldern 25—30 år bland qvinnorna 54°/0, bland männen 63 °/0.försörjning äro fä och osäkra, hvem inser icke, att de olagliga förbindelsernas antal nödvändigtvis skall varda stort? Hvarje verksamhet för sedlighetens befrämjande, som icke i första rummet riktar sig på att rftdda unga qvinnor från ekonomiskt betryck och för dem underlätta tillfällena att inträda i äktenskap, är säkerligen i grund förfelad. Hvad# männen beträffar, har kyskheten utom äktenskapet bland dem i alla tider varit en sällsynt dygd; tager man alla slag af sedliga förvillelser med i räkningen, torde man måhända till och med komma sanna förhållandet närmast, om man säger, att den icke finnes till. Sådan var åtminstone Luthers) åsigt om männen på hans tid, och den menskliga naturen har troligen sedan dess icke undergått någon väsentlig förändring. Vi måste ihågkomma, att menniskans drifter och begär äro grundade i hennes fysiologiska beskaffenhet; de kunna till en viss grad af förnuftet dämpas och tyglas; att vilja helt och hållet undertrycka dem är ett vådligt företag, som i de allra flesta,' nej alla fall straffar sig sjelft.

De sena äktenskapen medföra för öfrigt i sig sjelfva många menliga verkningar. Den tid, under hvilken föräldrarna kunna gemensamt egna nödig omsorg åt barnen, blir förkortad; en vigtig omständighet för den, som besinnar, huru stor procent bland de

•*) Sundelin, Luthers sociala ethik, I. sid. 44.olyckliga, som redan i ungdomen ledas in på brottets och lastens bana, utgöres af tidigt föräldralösa eller eljest vanvårdade barn. Åldriga makar ega dessutom sällan den kraft och uthållighet, som barnuppfostran kräfver, ej heller den sinnets mottaglighet, hvarigenom de ömsesidigt kunna rätta sina lynnen efter hvarandras till befordrande af huslig lycka. Gamla ungkarlar passa ej rätt väl för äktenskapet, gamla ung-mör lika litet.

Hen det tjenar till föga att p&minna om dessa välbekanta sanningar. De erkännas i sjelfva verket mer eller mindre medvetet af hvar och en; och om.&n några af mina motståndare nu söka bortförklara och förringa deras betydelse, är jag böjd att tro, att de härvid mera ledas af ett öfverdrifvet nit att ej lemna ett enda af motståndarens argumenter oantastadt än af en rotfästad öfvertygelse.

Hvad nu åter orsakerna till detta försenande af äktenskapen angår, äro meningarna härom bland mina granskare (liksom öfver hufvud taget bland allmänheten) delade. Sålunda har man på nytt (af hrr Åberg och Nilsson) f&tt höra upprepas det gamla ogrundade påståendet, att lusten till äktenskaps ingående i vår tid skulle ha försvagats. ”Alla säga visserligen', att* de vilja gifta sign, ”men att vilja något utan att der-för vilja underkasta sig försakelse, det är att ej vilja det helt och fullt”. I verkligheten skulle således hågen vara klen. Enligt min åsigt år detta skär det,som borde . framdragas sist af alla och först då, når alla andra försök till förklaring visat sig fruktlösa. Ty hvad .grund eger man val till den förmodan, att begäret efter att blifva make och familjefar är mindre allmänt eller mindre kraftigt bland nutidens män än bland våra förfäder? I sista hand tydligen ingen annan än det faktum, att äktenskapsfreqvensen minskats. Men dermed är också cirkeln i bevisningen uppenbar, och med dylika bevis åtnöjer sig endast tanklösheten.

En långt antagligare förklaring och i sjelfva verket mycket nära den rätta, är den, att de ökade anspråken på lifvet medfört ökade svårigheter för inträdande i äktenskap. Det är likväl af yttersta vigt att här noga skilja mellan två olika synpunkter. Menar man, att fordringarna i våra dagar äro större än fordom i afseende på sådana förnödenheter, som direkt tjena till lifvets uppehållande och förlängande, så har man otvifvelaktigt rätt; ty. den sedan vårt århundrades begynnelse i så hög grad minskade dödligheten lemnar härom ett ojäfaktigt vittnesbörd.

Men är åter meningen, att de ökade anspråken visa sig i riktning af en dyrbar och umbärlig lyx, så är påståendet,

hvad massan af befolkningen, d. v. s. hvad de fattiga, beträffar, icke längre riktigt. Ty, om man undantager bränvinet, som i detta fall intager en säregen ställning, och hvars förbrukning i alla händelser ej kan sägas vara större i våra dagar än fordom, trotsar jag hvar och en att i de fattigas bonin-

WxcUrll. 2gar uppleta någon artikel, som han kan förklara öf-verflödig eller onödigt dyr. Deras husger&d utmärker sig för den största tänkbara enkelhet, deras kläder kunna ej utan men för helsan ersättas med några mindre kostbara. Hvad föda beträffar åtnöja de sig med de billigaste varor, som förekomma i marknaden, och om några utbjödes till ännu lägre pris, skulle de utan allt tvifvel med begärlighet vända sig till dessa.

Jag hänvisar i detta afseende till de intressanta undersökningar rörande ”näringsämnenas sammansättning, värde och pris”, som förlidet år publicerades af prof Almén. (Upsala läkareför:s förh. B. XV).

Icke ens det allmännare trtbytandet af hafre såsom födoämne mot råg, som af hr Nilsson omnämnes, gör härifrån ett undantag. Hafrens större prisbillighet gäller nämligen endast den oarbetade varan. Om de båda sädesslagen förarbetas till menniskoföda (mjöl eller gryn), blir förhållandet mellan deras pris ett motsatt, eller åtminstone ej till fördel för hafren. Lika , litet kan importen af ”mycket närande födoämnen”, såsom ”amerikanskt fläsk”, på något sätt anföras såsom bevis på öfverflöd, ty detta födoämne är det billigaste bland de animaliska och i sjelfva verket det allra billigaste födoämne som gifves.

Vill man se ett exempel på, till hvilka orimligheter det kan leda att utan urskiljning instämma i de banala fraser, som bland allmänheten äro mycket isvang, icke på» grund af den sanning de innehålla, utan emedan de äro beqväma 'i användningen, så finner man ett verkligt slående sådant hos hr Nilsson, hvars statsekonomi kulminerar i påståendet, att, om det nu finnes flera än fordom, som ej hafva råd att gifta sig, så beror detta på, att det förr fanns flera, ”som ansågo, att de kunde gifta sig, fastän de i hårda år riskerade att fä äta barkbröd”, hvaremot det nu lärer finnas ”alltför många, som ej vilja gifta sig, emedan de ej då kunna beräkna att fä dricka champagne”. Faktum är, att barkbröd eger i förhållande till tillverkningskostnaderna ett så ringa näringsvärde, att (såsom jag en gång hörde en af våra auktoriteter i landtbruksfrågor försäkra) detta bröd för närvarande ställer sig dyrare än allt annat bröd. Barkbröd skall derför aldrig kunna förekomma annat än som nödföda i glest befolkade och aflägsna skogstrakter; om någon större del af vår befolkning sloge sig på att äta bröd af bark, skulle detta icke vara ett bevis på sparsamhet, utan innebära ett slöseri, i jemförelse med hvilket den qvantitet champagne, som hos oss konsumeras, torde försvinna till en ren bagatell.

Till följd af allt detta står ovedersägligen massan af befolkningen i vårt land fortfarande på gränsen af nöd, och det båtar då föga, om man får veta, att många personer af den s. k. medelklassen skulle kunna gifta sig, om de ville underkasta sig de härför nödvändiga inskränkningarna, d. v. s. om de i sina lefhadsvanorfrivilligt sänkte sig ned under den klass de förut tillhört. En dylik fordran är för sträng att kunna uppfyllas och innebär dessutom en riktning motsatt allt verkligt framåtskridande. Framtidsmålet kan omöjligen vara, att medelklassen skall lefva så, som arbe-tarne göra nu, utan tvärtom, att de senare småningom skola höja sig till den nuvarande medelklassens vilkor.

Jag har i min skrift sökt härleda äktenskapsfre-qvensens minskning ur lagen för folkökningen, men måhända ej med all önskvärd klarhet formulerat mina påståenden i denna del och härigenom utsatt mig för anmärkningar, som eljest till äfventyrs skulle hafva uteblifvit. Ty då det är onekligt, att näringskällorna i våra dagar icke blott äro rikare utan äfven utvecklas hastigare än under föregående sekel, så kan man ju i första ögonblicket resonnera på följande sätt: om vi nu skulle hafva svårt att bära den folkökning, som för närvarande eger rum, hur var det då möjligt för 1700-talets menniskor att fördraga den långt hastigare folkökning, som måste hafva blifvit en följd af den tidens större äktenskapsfreqvens? Men just detta sista antagande är alldeles oriktigt. Under de 65 åren 1750—1815 tillväxte rikets folkmängd med allenast 40 °/0; sedan dess har den på lika lång tillväxt med nära 90 °/0. Trots en minskad nativitet, och trots den starka utvandringen har således folkmängdstill-växten under innevarande sekel försiggått med mer ån dubbel hastighet mot förr. Orsaken till detta förhål-lande ligger i den förminskade dödligheten. I slutet af förra och början af vårt sekel inträffade det flera gånger, att de under året aflidnes antal nära uppgick till, ja till och med öfversteg de föddas. Två hela femårsperioder förete af denna orsak

en folkminskning. Efter år 1815 har något dylikt ej mera egt rum* Hvart enda år visar ett betydligt nativitets-öfverskott; ingen enda femårsperiod, icke ens den, som omfattar utvandringsåren 1868—70, företer någon folkminsk-' ning.

Men emellan dödlighet och äktenskapsfreqvens eger ett nödvändigt sammanhang rum. Genom ett dödsfall, åtminstone inom de högre åldersklasserna, uppstår i allmänhet ett arf att tillträda, en plats blir ledig; och vare sig denna plats är en professorssyssla eller ett stattorp, skall dess förvärfvande eller den snara utsigten dertill merendels framkalla ett giftermål. Minskas följaktligen dödligheten, så skall nödvändigt mindre rum förefinnas till bildande af nya familjer, åtminstone så länge familjernas storlek fortfarmde skäll vara den samma som Tiittills. Dét är detta förhållande, som vi hafva glömt att förändra, sedan allt annat blifvit olika; i forna tider, då farsoter och andra sjukdomar årligen bortryckte stora skaror af befolkningen, kunde må hända slägtets hela alstringskraft understundom tagas i anspråk för att uppfylla luckorna (ehuru äfven då en större måttlighet härutinnan säkerligen skulle hafva varit det bästa medlet att framkalla sanitär förbättring);i våra dagar är en så högt uppdnfven fruktsamhet ej längre på sin plats. Vi hafva således (och jag trotsar mina motståndare att mot det nu utvecklade re-sonnemanget framlägga en enda giltig invändning) endast haft att välja mellan tvänne alternativet: inskränkning af familjernas storlek eller minskning af deras antal. Det senare hafva vi redan till öfverflöd försökt, och dess frukter äro för våra ögon; det är tid ‘att tillgripa det förra.

Det förtjenar påpekas, att detta resultat är fullkomligt oberoende af hvarje åsigt om, huruvida en minskning af den hastighet, hvarmed folkökningen i vårt land för närvarande försiggår, är önskvärd eller icke. Äfven om man finge antaga, att den närvarande folkökningen vore' riktig och sund, skulle likväl ett medeltal af 3 fullväxta barn ur hvarje äktenskap vara mer än tillräckligt att upprätthålla denna folkmängds-tillväxt, derest äktenskapsfreqvensen nu vore lika stor som för ett sekel tillbaka, och är följaktligen det högsta, som kan tillåtas, om vi skola kunna hoppas att återställa äktenskapligheteh till dess Torna belopp.

Invänder man nu (med hr Davidson) häremot, att detta medeltal således endast gäller de barn inom hvarje familj, som hinna till myndig ålder, under det antalet födda barn utan skada kan förblifva något större, enär i alla händelser många aflida i späda år, så svaras, att det så godt som helt och hållet beror af oss sjelfva, om detta missförhållande' skall fortfara el-ler ej. Dödligheten bland späda barn var vid vårt århundrades begynnelse hälften större än den är nu, och ehuru den fortfarande är betydlig, sammanstämma dock de statistiska uppgifterna från alla länder deri att den i ojemftrligt högre grad drabbar de fattigas barn än de rikas 1). Hvem kan då tvifla på att en stor barnadödlighet, långt ifrån att vara en naturnödvändighet, tvärtom nästan uteslutande beror på otillräckligheten af den omsorg, som i det fattiga hemmet kommer barnen till del. Men att denna omsorg måste blifva en svår, ja omöjlig sak, om familjen öfver höf-van växer, är ju utan vidare sjelfklart. Det är också denna omständighet, som just i våra dagar förmått en mängd läkare på kontinenten och i England att öppet förorda inskränkning af familjernas storlek såsom det enda medlet att förminska dödligheten bland barn och unga personer a).

Att likväl äfven ett fördröjande (hvilket icke är detsamma som ett afstannande) af folkökningen i det hela vore i hög grad önskvärdt och det enda rätt verksamma sättet att öka och betrygga välståndet i vårt land, derom är jag fortfarande lifligt öfvertygad, och jag öfvergår nu att skärskåda de invändningar, som

*) Se härom, liksom angående dödligheten öfver hufvud taget inom de olika samhällsklasserna, D:r Ch. Drys-dales förut citerade skrift »om fattigdomen såsom orsak till förtidig död &c.».

2) Angående hvad härom förehades på läkarekongressen i Amsterdam förlidet år, se tillägget.blifvit framstälda mot mina uttalanden i denna riktning.

ra.

Om ”lagen för folkökningen” i likhet med så många nationalekonomiska teorier vore att anse såsom en inom vetenskapen öppen fråga, skulle jag visserligen hafva afhållit mig från att rörande den offentligen uttrycka någon egen mening. Men det förhåller sig icke så. Nationalekonomien eger så vidt jag vet i nyare tid inga namn mera

berömda än Schäffle och Roscher, Garnier och Stuart Mill; dessa män äro alla afgjorda malthusianer. Men en lära, som sålunda omfattas af alla vetenskapens heroer, som dertill af en bland dem, och måhända den störste (J. S. Mill) blifvit förklarad för ett axiom, den måste dock i sanning betraktas som ett vetenskapligt resultat; och att i vidare kretsar bekantgöra dylika bör vara äfven dilet-tanten medgifvet. Då derför den högt aktade författare, hvars uppsats är signerad C. G. H., anmärkt det som en brist hos mig, att jag (enligt eget medgifvan-de) underlåtit att studera det i hans tycke vigtigaste, som blifvit sagdt mot åsigten, kan jag ej erkänna befogenheten af denna anmärkning, förrän det blifvit uppvisadt, att denna uraktlåtenhet vållat något verkligt fel eller lucka i min framställning. I motsatt fall blir ju bristen endast en brist på fullständighet, och på en sådan har jag aldrig gjort anspråk.Ännu mindre känner jag mig träffad af beskyllningen att hafva ♦”brutit stafven öfver en författare” (Carey), ”utan att hafva kännedom om hvad han säger”. Min anmärkning mot Carey gällde hans bristande ärlighet i angreppen på Malthus, och jag har ej gjort den utan tillräcklig grund. Om ej de yttranden af Carey, som i noten till sid. 20 i min uppsats anfördes i detta hänseende göra till fylles, så kunna flera framdragas. Man jemföre till exempel den särdeles klara och opartiska framställning af Malthus' teori, som hr C. G. H. sjelf i sin skrift lemnat, med den uppenbara förvrängning deraf, som förekommer i ett af Careys arbeten (Principles of social science), enligt hvilken Malthus skulle ha sagt, att menniskan ensam har tendens att föröka sitt slägte i geometrisk progression, men deremot lägre organiska varelser, rofvor, kålrötter, sill m. m. tendens att föröka sig i en blott aritmetisk dylik. Att på ett slikt sätt vanställa en motståndares ord kan möjligen såsom ett skämt få passera, om diskussionen rör sig kring obetydligheter, men då frågor af högsta vigt för menniskoslägtet äro å bane, vittnar ett dylikt tillvägagående onekligen om en likgiltighet i val af medel, som väl må stämplas såsom ^samvetslöshet”, om jag än gerna medger, att äfven ett mildare uttryck kunde ha varit på sin plats.

De ”Carey’ska anmärkningar”, som hr C. G. H. anför, och som förmodligen skola vara de, om hvilka jag i främsta rummet hade bort taga kännedom, voromig emellertid icke obekanta; i allt hufvudsakligt finnas de anförda och äfven till sitt värde uppskattade i Mills här vid universitetet såsom lärobok använda ”Principles of political economy”. Då detta förhållande naturligtvis är för hr C. G. H. välbekant, skulle han enligt mitt förmenande i hög grad ökat intresset af sin skrift, derest han velat framvisa, om och i hvad mån han anser denna Mills kritik förfelad. I stället anföras nu de ”Careyska anmärkningarna” utan all kritik, blott med ett slags reservation, som gör att läsaren ej får rätt klart för sig hvilken ställning författaren sjelf intager till den föreliggande frågan.

Hvad nu först beträffar Careys anmärkning, att sjelfva jordens beskaffenhet skulle så till vida gynna folkökningen, som de marker, hvilka för att bringas under plog kräfva mest arbete, i sjelfva verket äro de bördigaste, erkännes det af Mill och, efter hvad jag tror, allmänt, att denna iakttagelse är fullt riktig — men ondast för ett land, som i likhet med Careys hemland Amerika ännu befinner sig under kolonisering. För Europas gamla länder åter, särdeles för de mest framskridna, måste den tid anses för århundraden sedan förbi, då odlingen i regeln kunde fortskrida från sämre jord till bättre ‘). Hr C. G. H. påstår emel-

-1) En gång under ett sekel, säger Mill, kan en Bed-ford-slätt dräneras, eller en Harlem-sjö pumpas ut, men dessa äro obetydliga och öfvergående .undantag från tingens normala förlopp, och i de mera framskridna länderna återstår föga af det slaget att göra.lertid, att Äfven i vårt land ett dylikt för odlingens framskridande förmånligt förhållande ”ej sällan” eger rum. Jag har för liten kännedom om vår jordbruksstatistik för att kunna bedöma riktigheten af detta påstående. En erfaren och bildad jordbrukare har likväl meddelat mig, att åtminstone här i Upland nyodlingar för närvarande föga eller intet löna sig. Hvad särskildt sjösänkningsföretagen beträffar, hvilka förmodligen äro bland dem, som af hr C. 6. H. åsyftas, är det väl bekant, att dessa arbeten äro förenade med en kostnad, som i många fall gör vinsten tvifvelaktig eller rent af negativ. Såsom regel äfven för vårt jordbruk lär väl derför fä anses, att nyodlingsarbetet kan framskrida endast i den mån förbättrade arbetsmetoder sätta jordbrukaren i tillfälle att af sämre jord afvinna lönande skördar.

Att ”menniskoslägtet har gått ofantligt framåt i kännedomen af naturen och i förmåga att begagna den”, är ju obestridligt, men denna sanning kan väl dock svårligen sägas vara en upptäckt af Carey, ej heller kan man påstå, att Malthus och hans lärjungar förbisett den. Nämda omständighet är det ju som möjliggör, att folkmängden i

gamla stater öfver hufvud taget har kunnat ökas under de senaste seklerna. Likaså måste hvarje folkökning, som nu eger rum, ske i hopp om kommande framsteg i materiel kultur; och om ett dylikt dragande af vexlar på framtiden också ej helt och hållet kan undvikas, torde dock en dyrköpterfarenhet vittna derom, att det svårligen kan med tillräcklig varsamhet företagas. Den följd af epokgörande upptäckter på det materiela lifvets alla områden, som i vår tid egt rum, har ej många motstycken i historien; redan deraf kan man befara, att den ej i den närmaste framtiden skall kunna fortsättas i samma skala.

Hvad slutligen angår Careys anmärkning, att en tät befolkning genom att underlätta arbetets förening och delning, varubytet m. m. i sig sjelf medför ekonomiska fördelar, så är detta likaledes en obestridlig sanning; men allt kommer här. tydligen an på huruvida fördelarna i hvarje särskildt fall äro större än olägenheterna eller tvärtom. Och hr C. G. H. lär väl icke vilja förneka, att dessa befolkningstäthetens fördelar blifvit af Carey i hög grad öfverdrifna. Arbetets delning kan väl i sjelfva verket inom åtskilliga industrier redan sägas vara drifven så långt, att den i flera afseenden inverkar menligt på arbetaren, och hvad det underlättande af bytet beträffar, som uppstår genom producentens och konsumentens lokala närmande till hvarandra — hvilken försvinnande betydelse har ej detta inför den moderna utvecklingen af samfärds-medeln1). Är det månne i våra dagar granne, som

*) Hr Nilsson anför, såsom något särdeles bevisande, att »när det först föreslogs att bygga jernvägar i Sverige, så sattes det i fråga, om folkmängden ännu var nog tät, för att det skalle bära sig». Mycket riktigt! Men sedermera har det visat sig, att jernvägarna för sin rentabilitet endast i mindre grad äro beroende af folkmängdstätheten,byter med granne? Eller är det européen, som byter med amerikanarn och indiern?

Hr C. G. H. fäster särskildt uppmärksamheten på förmånen af de gemensamhetsanstalter, som en tät befolkning men icke en gles kan förskaffa sig och frågar:

”Hyad det svenska folket nu bekostar åt sig i undervisning, i befordran af andlig odling, i rättsskydd, i anstalter för materielt framåtskridande, skulle det väl kunna det *), om det varit ett folk på samma jordyta, men bestående af 1 eller 2 millioner men-niskor?”

Denna fråga är för det första temligen öfverflö-dig; ty om ett minskande af Sveriges befolkning till hälften eller ens öfver hufvud en förminskning deraf, har ju aldrig varit fråga. Men för det andra är det långt ifrån gifvet, att den bör besvaras med ett så obetingadt nej, som hr C. G. H. tyckes mena. Ty för att blott taga ett enda exempel: kan väl någon påstå, att staterna i Nordamerika i nu berörda hänseenden bekosta mindre åt sig än de många gånger tätare be-folkadQ länderna i Europa? Är det sant, att det i Amerika gifves färre menniskor, hvilka träda i besittning af civilisationens fördelar och förmå föra hvad man

deremot i högsta grad af den tunga godstrafiken. De jern-vägar i Sverige, som bära sig bäst, äro dragna genom relativt folkfattiga delar af landet.

*) Naturligtvis relativt till folkmängden? Att en stor nation har företräden framför en liten, är ju en annan sak, som ej kan hjelpas.kallar en kultur-existens — än i Europas gamla sta^ ter? I sådant fall, hvarför flytta européerna dit?

Herr C. G. H. har tvifvelsutan fullkomligt rätt, då han säger, att ”de Careyska anmärkningarna’’ lemna svaret på en fråga, som vid första Ögonkastet kunde synas gåtlik, nämligen frågan, huru det varit möjligt, att någonsin i en gammal stat välståndet har kunnat stiga oaktadt befolkningen Okats. Detta har tydligen endast kunnat ske på endera af de tre vägarna: tillgodogörandet af förut förbisedda naturens skatter, såsom ”bättre jord”, framsteg i kännedomen om och herraväldet öfver naturkrafterna, eller slutligen ett vidsträcktare användande af den makt, som ligger i arbetets förening och delning.

Deremot kan jag för min del omöjligen inse, hur man ur dessa anmärkningar skulle kunna hemta någon som helst upplysning rörande det, som här är huf-vudfrågan, nämligen om för närvarande folkökningen i de gamla länderna i Europa och särskildt i vårt eget land kan anses försiggå med allt för stor hastighet eller ej. Jag förmår ej fatta, huru den frågan öfver-hufvud skall kunna besvaras, derest det ej är tillåtet att sluta från ett kändt faktum såsom

verkan till dess sannolika orsak. Existera sådana företeelser, som, derest öfverbefolkning egde rum, skulle framkallas af denna, då är det sannolikt att landet är öfverbefolkadt; existera de icke* så är det säkert, att öfverbefolkning ej eger rum.Om man då betraktar utvandringens ström, hejdlöst framvältrande, så snart de ekonomiska utsigterna i Amerika förete någon ljusning, om man betraktar den fruktansvärdt tilltagande pauperismen i Storbritannien och Tyskland med dess vanliga följeslagare, en oerhörd förökning af antalet begångna gröfre brott, kan väl en fördomsfri åskådare afvärja från sig den tanken, att Europas gamla stater oupphörligt öka sin befolkning utöfver det mått, som de sjelfva förmå bära? Och inom* vårt eget land: kan väl till det betryck, som för närvarande gör sig gällande på snart sagdt alla områden, någon annan orsak uppspåras än en öfver höfvan stegrad konkurrens ?*).

) loom detaljhandeln har, enligt kommersekollegiets redogörelser, under de sista åren det sorgliga förhållande egt rum, att under det antalet handlande och deras betjening betydligt ökats, har intägternas summa förminskats. Tillståndet inom handtverkerierna är för väl kändt för att be-höfva vidlyftigt omordas. Hvad angår missförhållandena på studiebanan, medgifver t. o. m. en af mina motståndare, hr Aberg, att dessa till stor del bero på öfverbefolkning •inom nämda gren. »En mycket stor del studenter, hade aldrig bort blifva detta, utan 'stått qvar vid yxa och trästock». Men att sätta detta den lärda banans öfverfyllan-de i samband med öfverbefolkningen på andra områden, det anses icke desto mindre vara att »vända upp och ned på sammanhanget mellan orsak och verkan». Hvar är logiken i detta resonnemang? Hr A. tyckes mena, att studenternas höga medelålder utvisar, att de äro förmögna snarare än fattiga. Men den fattige har alltid råd att skuldsätta sig, och att en mycket stor del studenter måste göra. detta för att i framtiden kunna förtjena ett knapt bröd, just den ligger deras fattigdom.Det oaktadt säger sig hr C. G. H. ”icke vara nog cljerf att svara vare sig ja eller nej” på frågan, om det ekonomiska tillståndet i Sverige skulle vara bättre, derest befolkningen för närvarande vore en bråkdel mindre ån den är; och det måste väl antagas, att han till denna sin tvekan har några skäl, ehuru de ej närmare angifvas. Den omständighet, som af honom om-nämnes såsom talande emot, att vårt land nu vore mera hotadt af Öfver befolkning än förr — nämligen att Sverige i våra dagar är ett landtbruksprodukter exporterande land — håller knappt streck. Införseln af födoämnen har under senaste årtionde varit ungefär lika stor med utförseln och, om kolonialvarorna medräknas, betydligt större. Men under det vi utföra de dyrare födoämnena, såsom slagtboskap, smör, m. m. införa vi i stället de billigare, råg och amerikanskt fläsk. Det är en stor lycka för vårt folk, att dessa billiga födoämnen finnas att tillgå, men ej vittnar det just om välstånd, att de i stor skala behöfva tillgripas.

Hvad landet deremot i öfverskott producerar, är^ som bekant trävaror, men det klagas allmänt, att skogs-afverkningen redan antagit ödesdigra proportioner, hvilket hr C. G. H. sjelf bekräftar, då han talar om den mångenstädes öfverhajjdtagande bristen på bränsle och bostad. Med vår timmerexport betala vi ej blott vår lyx, utan till stor del äfven vårt lifsuppehälle. För att skaffa föda åt en ständigt växande folkmängd angripa vi ett dyrbart och oersättligt kapital, fullstän-digt obekymrade om* huruvida våra efterkommande skola hafva något eller intet att lefva af. Enhvar kan se, att detta icke är god hushållning.

Emellertid, om hr C. G. H. är tveksam i nyssbe-rörda fall, borde han väl vara det än mera med hänsyn till, om en så stark folkökning som den, hvilken åstadkommes genom den nuvarande nativiteten, är att tillråda. Och om öfver hufvud en begränsning af folkmängden blir nödvändig, måste det ej äfven ur ekonomisk synpunkt vara långt att föredraga, att den i tid åstadkommes genom en minskad fruktsamhet framför att den sedermera sker genom befolkningens decimerande af nöd och sjukdomar eller i bästa fall deri-genom, att landets kraftfullaste söner i tiotusental vända sin fosterjord ryggen, qvarlemnande gubbar, barn och qvinnor i öfverskott?

I sjelfva verket erkänner äfven hr C. G. H. detta i slutet af sin afhandling (hvartill jag återkommer), men det måste beklagas, att han dervid ej uttryckligen tillkännagifver, hur långt han sjelf vill gå; om han för sin del ”godkänner Sismondis och Mills fordran” på ett medeltal af 2 till 3 barn i hvarje familj, eller om han anser detta för ”malthusisk öfverdrift”; samt framför allt, om han tror, att den nödiga inskränkningen skall kunna verkställas utan tillgripande af de ”medicinska medlen”. Hela denna del af min skrift af-färdar hr C. G. H. under förklaring, att han af und-

Wicktdl. * 3seende för sig sjelf och den allmänna sundheten icke vill rröra i smuts" l).

Till grund för detta uttalande, öfver hvars stränghet det naturligtvis vore förspild möda att beklaga sig, synes närmast ligga en asketisk uppfattning af äktenskapet, hvilken i umgänget makarne emellan endast förmår se "ett visst slag af sinlig njutning", som år oberättigadt, så snart det ej direkt tjenar till slägtets förökande.; Jag återkommer längre fram härtill i sammanhang med de anmärkningar, som af mina öfriga granskare blifvit framstälda mot denna del af ämnet.

De exempel ur historien, som jag anfört för att visa, till hvilka grymma medel man i forna tider och bland mindre civiliserade folkslag tvingats att taga sin tillflykt för att motverka öfverbefolkningens faror, äro,

) Han nämner likväl äfven, att jag genom att förorda de nämda medlen afviker från »Malthus och de stora Mal-thusianerna». Det senare är icke sant. Till de stora rnal-thusianerna torde väl få räknas seniorn bland Frankrikes nu lefvande statsekonomer, Professor J. Garnier (utgifvare af Journal des Economistes). Denne har många gånger offentligen förordat preventivt könsumgänge. Hvad Stuart Mill beträffar, är det nog möjligt, att han ej nämner något derom i sina skrifter; likväl skall han (enligt uppgift af Mrs Annie Besant i brochyren The Law of Population) hafva verksamt deltagit i det i England sedan flera år pågående spridandet af skrifter, som åsyfta att bland den fattiga befolkningen utbreda kännedomen om »de medicinska medlen».jag medger det gerna, väl mycket "tagna i högen och skulle säkerligen, i händelse af större insigt i detta ämne, kunnat blifva* långt ñera samt möjligen äfven bättre valda. Då emellertid hr C. G. H. förebrår mig att hafva "våldsamtr behandlat historien, ett omdöme, som en annan af mina motståndare (hr Nilsson) med ungdomlig raskhet stegrar derhän, att jag skall hafva "pratat så mycket dumheter om forntiden, att man gör klokast i att ej tro ett ord deraf"; så nödgas jag erinra dessa herrar, derom, att det icke är nog att framkasta dylika beskyllningar; man måste äfven stöda dem med några antagliga skäl och grunder. En blott försäkran om, att hvarje "med någon historisk bildning" utrustad person vet bättre besked, eller att åsigten är "för orimlig att behöfva vederläggas", gendrifver ingenting.

Hr C. G. H. synes sålunda böjd att anse för o-sannolikt, att kannibalism och öfriga ohyggliga pläg-seder bland vildame skulle hafva sin orsak i den hungersnöd, som ofta hemsöker dem. Uppgiften är emellertid icke ogrundad. I "En naturforskares resa omkring jorden" berättar Darwin om de i det uslaste tillstånd lefvande invånarne i Eldslandet, att de icke blott uppåto sina slagna fiender, utan äfven, när hungersnöd om vintrarna inträffade, plägade döda och förtära sina egna gamla qvinnor. Om maoriema på Nya Zeeland, hvilka fordom voro menniskoätare, anmärker Löffler i sin geografiska handbok, att kannibalismen bland dem icke varit ursprunglig utan uppstått i sam-band med utrotandet af de vigtigare jagtdjuren, företrädesvis moa-foglama.

Men under sädana förhållanden är det ju sjelf-klart, att det icke är kristendomsundervisning utan bröd, icke i främsta rummet andlig utan lekamlig spis, som sådana menniskor behöfva, om deras seder skola med framgång kunna förmildras1).

lakttages icke detta, så måste ju den nya religionen genom att såsom brott stämpla de medel, hvar-igenom öfverbefoikning dittills förhindrats, nödvändigt bidraga till att försänka befolkningen i en hopplös fattigdom och härigenom bana vägen för de laster, som samma orsaker framkallat bland oss sjelfva *).

Hr C. G. H. klandrar vidare, att jag benämnt kriget m. m. för medel, som af samhällena tillgripits för att motverka öfverbefoikning. Jag har emellertid ingalunda menat, att dessa medel i allmänhet varit klart insedda såsom sådana, att t. ex, ett krig börjats

l) I sjelfva verket omnämner också Löffler, att men-niskoätandet bland maorierna småningom försvunnit, sedau briterna i slutet af förra århundradet införde svinet.

*) Jag beklagar lif ligt, att några hithörande ord i min skrift kunnat af hr G. G. H. missförstås ända derhän, som skulle jag velat säga, att missionärerna personligen vant de, som bland vildarne utbredt »de hvites laster». En så stor orättvisa har jag verkligen icke begått. Den närmast följande meningen, som är hållen i första person pluralis, visar ja, att det ej varit rpissionärerna utan alla européer samfäldt, som jag velat göra ansvariga för det inflytande beröringen med vår civilisation utöfvat på jordens öfriga folkslag.i uttrycklig afsigt hos de styrande att minska

befolkningens antal (dylikt torde blott undantagsvis om ens någonsin hafva egt rum), men vftl, att de varit oundvikliga följder af en allt för hastigt växande befolkning. Man lär väl ej behöfva beskyllas för okunnighet i historien, om man påstår, att de flepta krig, äfven i senare och senaste tid, varit afledande medel, hvarigenom samhällena gjort sig qvitt sina öfverflödiga eller skadliga element*).

Hvad klosterväsendet beträffar, anmärker hr C. G. H., att det ”uppkom under en tid, då de, som särskildt beaktade samhällets intresse, bekymrades öfver befolkningens aftagande, icke öfver dess tilltagande’’. Detta är visst möjligt; ett faktum är dock, att de första klostren uppstodo under det tidehvarf, då kejsar Konstantin för första gången utfärdade lagar, som förbjödo de fattiga, att såsom dittills för nöds skull sälja eller döda sina barn. Då nu kyrkan åtminstone i början hade* sig ålagdt att om händer taga dylika barn, som af föräldrarna icke kunde försörjas, äfvensom att i all-

—------ •

1) »De stående arméerna och sjöfarten blefvo monarkiens afledningsmedel. Under geväret! eller till sjös! — sade man i hela Europa till den förlorade sonen, till lösdrifvares Det var den tidens korrektionsinrättningar; och de ha för sin tid ej illa motsvarat ändamålet». — »Krigstjenst och herretjenst ha länge mest disponerat om Sveriges försvarslöse; och man har dervid förfarit med så litet förutseende, att man just derför foga fruktat att öka deras hop».

Geijer, Fattigvårdsfrågan.manhet afhjelpa fattigdomen, och hon uppenbarligen ej skulle ha kunnat gå i land härmed, om ej ett stort antal af hennes medlemmar helgat sig åt det ogifta ståndet, så blir ju företeelsen i stort sedt ingen annan än den, att barnlöshet på ett håll uppmuntrades, för att man skulle .kunna motverka de olägenheter, som här-flöto af en allt för stor fruktsamhet på ett annat.

Bland de exempel ur historien, som enligt hr C. G. H. lemna rum för mer eller mindre allvarsamma anmärkningar, nämnes vidare uppgiften om det ekonomiska tillståndet i Sverige vid tiden för kristendomens införande äfvensom hvad jag yttrat om Irland. Den förra af dessa uppgifter har jag herntat hos Geijer (Sv. folkets historia del. I), hvilken till stöd för den citerar rYita Ansgarii”; rörande tillförlitligheten af denna källa känner jag intet. Hvad den senare åter beträffar, grunda sig hr C. G. H:s anmärkningar uppenbart på ett missförstånd. Jag har nämligen anfört Irlands historia i nyare tid såsom stöd för påståendet, att utvandring utgör ett dåligt medel mot öfverbefolk-ning; och en uppgift om, att det nuvarande tillståndet i detta land lemnar mycket öfrigt att önska, kan då ej gerna kallas för ”ett tillägg, hvilket just icke stärker exemplets bevisande kraft”.

I sammanhang härmed skyndar jag att erkänna en af hr C. G. H. påpekad oriktighet, hvartill jag på ett ställe i min skrift gjort mig skyldig. Bland stats-åtgärder, som skulle stå i strid med Malthus’ principeranfördes äfven det fordom i Europas stater vanliga uppmuntrandet af. inflyttningar. Detta, påstående låter ej försvara sig, och beror på ett förbiseende. I sjelfva verket torde bland alla sätt att öka ett lands befolkning inkallandet af arbetsföra och intelligenta utlän-dingar vara det, som mest bidrager till höjande af landets välmåga; under det å andra sidan äfven rent ekonomiskt taget svårligen någon hushållning kan sägas vara sämre än den, som vi här i landet sedan decennier hafva bedrifvit: jag menar uppfödandet i stor skala af — må uttrycket förlåtas! — mennisko-boskap till export! *)

*) För att ej blifva för vidlyftig nödgas jag h&r i största korthet bemöta dem af Nilssons hithörande anmärkningar, som jag ej anser mig kunna helt och hållet förbigå.

Att barnaoffren hos hebreerna för dem sjelfva blott hade betydelsen af religionsbruk, är äfven min åsigt. Jag har endast menat, att detta religionsbrnk aldrig skulle hafva kunnat uppkomma och Jbibehålla sig, derest det ej tje-uat att kraftigt motverka den tidtals påkommande hungersnöden och farsoterna, som man tillskref Jehovah’s vrede, medan de i verkligheten torde ha berott på öfverbefolkning. Under det folket sålunda genom barnamorden trodde sig blidka sin gud, ställde det sig i sjelfva verket, om än omedvetet, en ekonomisk lag till efterrättelse.

Att i forntiden många stater under förfallets skede företett en aftagande folkmängd i bredd med en tilltagande fattigdom, skulle bevisa något mot malthusianismen, derest det vore ådagalagdt, att folkminskningen i dylika fall

varit orsak till fattigdomen och icke tvärt om. Välståndets sjun-Efter alla hr C. G. H:s anmärkningar blir dock det hufvudresuttat, hvartill han i slutet af sin uppsats kommer, icke mycket afvikande från det, på hvilket jag sjelf i min skrift lagt den största vigten. Det må tillåtas mig att här ordagrant anföra min motståndares ord.

”Obestridligt torde emellertid vara, att större tanke på framtiden, större betänksamhet uti att bilda familj, större känsla af ansvar för de barns framtid, man bringar till verlden, vore att önska hos vårt folk. Naturligen skulle deraf uppstå den följden, att mycken individuel nöd skulle uteblifva. Men hyad vi alla, medlemmar af Sveriges folk, göra eller underlåta, det blir det svenska folkets handlingssätt. Det förutseende, den sjelfberäkning, den klokhet och sparsamhet, vi hvar i sin stad utöfva, det inverkar i sin mån på det hela. Så minskas, om. dessa egenskaper sprida sig

kande kan ha haft många anledningar, men den vanligaste bland dem alla torde ha varit åkerjordens försämring till följd af en under århundraden fortsatt odling. Alla sak-förståndiga äro, efter hvad jag tror, ense om, att forntidens åkerbruk i hög grad måste hafva haft jordens utsugning till följd.

Hvad hr Nilsson yttrar om tillståndet i Spanien efter moriskernas utdrifvande, i Frankrike efter hugenotternas, är ganska tänkvärdt, men detta argument hade lämpligen • bort riktas mot dem, som i utvandringen se ett tjenligt medel att afhjelpa en möjlig öfverbefolknings olägenheter. För min del har jag föreslagit en förminskning af improduktiva åldersklasser.bland oss, farorna för möjlig öfverbefolkning äfven i vårt land.”

I detta yttrande instämmer jag för min del af allt hjerta och tackar min motståndare för den förhoppning han strax efteråt uttrycker, nämligen att min skrift åtminstone i denna riktning skall kunna uträtta något godt. Men om nu detta är hr C. G. H:s åsigt, är det månne icke då egnadt att väcka någon förvåning, att han velat förspilla en dyrbar tid på att i detaljerna kriticera en undersökning, hvars hufvud-resultat han likväl, om än med någon reservation, anser sig böra skänka sitt bifall? Orsaken härtill kan omöjligen vara den, att han finner de fordringar jag uppstält öfverdrifvet stränga, ty då man känner den långsamhet, hvarmed sociala förändringar pläga försiggå, synes verkligen ingen anledning vara för handen att förmoda, det de malthusiska teorierna skola i den närmaste framtiden hos oss blifva med allt för stor hastighet kända och omfattade. Det tyckes då våra klart, att det i sjelfva verket är en helt annan egenskap hos min bok än dess brister i nationalekonomiskt afseende, som förmått hr C. G. H. att taga till ordet i denna sak. Men om så är, hvarför icke mera öppet än som skett tillkännagifva detta? Som det nu är, ligger den fruktan blott alltför nära till hands, att hr C. G. H:s skrift skall i vidsträckta kretsar varda som ett Ijuf-ligt och gladt bådskap helsad af sorglösheten, hvilken utan närmare pröfning af de förebragta skälen ochmotskälen, skall med stödet af en så stor auktoritet döma, att det med öfverbefolkningen i verkligheten icke är sä farligt

Månne icke farorna häraf i sjelfva verket ärofullt så stora, som de, hvilka hr C. G. H. menar skola här-flyta ur min skrift. Han påstår, att min skildring af fattigdomens och celibatets olyckor dels är egnad att hos dem, hvilka den gäller, framkalla missnöje med deras ställning och dermed försvaga känslan af moraliska förpligtelser, dels också vittnar om en verldsåskåd-ning, som i den sinliga njutningen sätter lifvets högsta goda. Härpå svarar jag för det första, att missnöjet med det bestående är den enda rätt kraftiga driffjedern för framåtskridandet; och att en pligttrogen uppfyllelse af den nuvarande samhällsordningens bud icke är oförenlig med en allvarlig sträfvan att för oss sjelfva eller åtminstone för ett kommande slägte åstadkomma något bättre. Hvad åter angår beskyllningen för evdaimo-nism, synes den mig vara nog svagt motiverad. Jag har kallat fattigdomen ett ondt, det är sant, men ingalunda i främsta rummet derför, att den beröfvar oss ett visst qvantum sinligt välbefinnande, utan emedan den skapar ett äfven i andligt afseende förkrympt och eländigt slägte samt innebår frestelser till moraliska förseelser, som enligt erfarenhetens vittnesbörd endast ett fåtal menniskor (och under tillräckligt missgynnande omständigheter måhända ingen enda) förmå motstå. Från denna synpunkt tror jag, att det, som yttradesom ett allmänt mensklighetens sjelfmord, låter försvara sig, derest man ej helt och hållet vill förneka, att sjelf-mordet under några omständigheter kan vara berät-tigadt.

Om vidare den åsigt, som i äktenskapet ser det enda verksamma skyddet mot osedlighetens faror, skall kallas evdaimonistisk, så äro icke blott Luthers skrifter fulla af detta slags evdaimonism, utan vi påträffa den

mångenstädes i bibeln, alltifrån dess första blad, der man återfinner en icke alldeles okänd vers af lydelse: ”det är icke godt för menniskan att vara allena”.

Till sist måste jag på det bestämdaste protestera emot hr C. G. H:s påstående, att i min skrift åsigter finnas uttalade, som i sig innebära ”fröet till den dystraste förtviflan”. Jag vädjaT till hvarje fördomsfri person: hvilken åsigt kan väl snarast sägas leda till förtviflan — den, enligt hvilken det onda i verlden har sin grund i yttre missförhållanden, hvilka kunna af hjelpas, eller den, som lärer, att detta onda är grun-dadt i vår egen natur och sålunda i sjelfva verket obotligt?

IV.

Frågan- om försigtighetsmått vid könsumgänget upptager icke många rader i min bok, och genom att hafva uteslutit dessa skulle jag säkerligen hafva besparat mig mycket obehag, ja måhända undgått allade hårda domar, som nu fälts öfver skriften i dess helhet. Det är dessutom möjligt, att, om önskvärdheten af familjernas inskränkning blefve allmänt känd och erkänd, det härför erforderliga medlet utan någon offentlig diskussion skulle ”af sig sjelft” komma till allmän användning. Det kan då tyckas, och är nog också mångens åsigt, att jag genom att öppet (eller oblygt, om man hellre önskar att uttrycka sig så) afhandla denna ömtåliga fråga, snarare skadat än gagnat den sak, som jag velat befordra. Jag tror dock fortfarande, att i detta som i så många andra fall ärlighet till sist varar längst. En brist på följdriktighet blir det ovilkorligen att först påpeka de olägenheter, som utom äktenskapet den tvungna återhållsamheten medför och sedan — föreslå dess användande inom äktenskapet, der den måste vara ännu långt svårare. Vi kunna icke fordra, att tvänne makar redan efter ett par års äktenskap skola lefva såsom frånskilda; vi kunna å andra sidan ej (om vi icke tillsluta våra ögon för de enklaste statistiska och nationalekonomiska fakta) medgifva en obegränsad fruktsamhet; och inom menniskotankens synvidd finnes då verkligen ej mer än en enda utväg, nämligen den, som fransmännen ej olämpligt benämt ”äktenskaplig klokhet” (prudence conjugale), och som i sanning icke förtjenar någon sämre eller förklenlig benämning *). Hvadan

!) Jag har från mer än ett håll blifvit uppmanad att, om jag vidare toge till orda i detta ämne, egna ett utför-då dessa plötsliga utbrott af blygsamhet och ”sedlig förtrytelse” Äfven från personers sida (jag talar här ej om mina granskare), hos hvilka en så hög grad af ömtålighet på detta område framträder något oväntad? Hvad som kan göras och som faktiskt iakttages i otaliga aktningsvärda familjer utom, men äfven (enligt hvad personer, som härom ega större kännedom än jag, försäkrat mig) inom vårt land *), det kan för visso

Hgt kapitel åt den sorgliga belägenhet, i hvilken så många qvinnor (och detta icke blott inom de fattiga klasserna) finna sig försatta, då de hafva att välja mellan å ena sidan att under ständigt äfventyr för lif och helsa gifva upphof åt en talrik familj, som de se sig ur stånd att ordentligt uppfostra, och å den andra sidan att förlora sina mäns kärlek på grund af sin »kallsinnighet». Jag vågar likväl ej närmare inlåta mig på en fråga, der jag eger så föga erfarenhet; men om det är sant, hvad en af mine granskare försäkrar, att en qvinna, som söker att undvika båda dessa fruktansvärda alternativ genom att taga sin tillflykt till preventivt könsumgänge, derigenom går miste om sin samvetsfrid — då är i sanning qvinnans lif oåterkalleligen invigdt åt qvalen. När skola vi män blifva nog ädelmodiga att låta qvinnorna sjelfva afdöma sina egna sam-vetsa ngel ägenheter ?

2) Enligt ett yttrande af d:r Ch. Drysdale, afgifvet inför en engelsk domstol (se härom tillägget) och stödt på en 15-årig erfarenhet om franska förhållanden, lär inom nämda land bruket af de preventiva åtgärderna vara så godt som universelt. Bland den besutna delen af vår egen allmoge säges försigtighetsmåttet att »gifva akt på tiderna» ingalunda vara okändt. Det är ej min mening att påstå, det en åtgärd vore sedligt berättigad, derför att den är i allmänt brufc; men må hända borde denna omständighetäfven sägas, om blott tillbörlig varsamhet iakttages i uttrycken.

Då jag utkastade den antydning till ett försvar för de preventiva åtgärdernas sedlighet, som återfinnes i noten till sid. 63 i mitt föredrag, skedde det i den öfvertygelsen, att, derest fördomen mot dessa åtgärder grundade sig på någonting mer än en estetisk motvilja eller okunnighet om fysiologiska fakta (hvarige-nom de skulle kunna likställas med fosterfördrifning), den torde vara resultatet af en slutledning, som skulle kunna formuleras i

ungefär följande ord. ”Könsumgängets enda förnuftiga ändamål är framalstrandet af barn; bortfaller nu detta genom användandet af försig-tighetsmått, så qvarstår endast den sinliga njutningen och blir sitt eget ändamål, hvilket är osedligr. Jag trodde mig tillräckligt hafva vederlagt detta inkast (det enda, som jag ansåg värdt att vederläggas) genom att påpeka, att det utgår Mn en oriktig förutsättning. Framalstrandet af barn är icke könsumgängets närmaste, än mindre dess enda förnuftiga mål; helsans bevarande, den ömsesidiga kärlekens befästande och uppehållande, och (negativt) skyddandet mot lockelser till otrohet utgöra allt synpunkter, som äfven måste tagas i betraktande och som af de högsta auktoriteter

mana till varsamhet vid afknnnandet af en dom, som indirekt drabbar ett stort antal menniskor, bland hvilka väl åtminstone några böra anses beflita sig om ett kyskt och ärbart lif.inom sedlighetens och religionens område i alla tider uppmärksammats').

Jag sökte äfven indirekt ådagalägga detta genom att påpeka likheten i ethiskt afseende mellan de preventiva åtgärderna å ena sidan samt å den andra hvarje äktenskapligt umgänge, som företages, oaktadt makarne äro medvetna om, att hafvandeskap på grund af naturhinder ej kan varda följden.

Anser någon nu (och i sjelfva verket är denna åsigt icke så alldeles ovanlig), att hvarje könsumgänge,

*) För den, som önskar taga del af Luthers praktiska och fördomsfria uppfattning af detta ämne, erbjudes ett sådant tillfälle i den framställning af »Luthers sociala ethik», som nyligen utgifvits af docenten R. Sundelin. Uttryckligen framhålles der, att det äktenskapliga umgänget enligt Luther är sedligt berättigadt äfven der makarne icke dermed vilja vinna det ursprungliga ändamålet, födandet af barn. Härmed är ingalunda sagdt, att Luther skulle hafva gillat preventiva åtgärder, om de på hans tid föreslagits. Hade än den medicinska vetenskapens ståndpunkt på hans tid tillåtit att uppställa en sträng gräns mellan alla dylika åtgärder och fosterfördrifning, hvilket icke var fallet (det qvinliga ägget upptäcktes först 1827 af Baer; ägglösningens oberoende af könsumgänget har först 1844 af Bischoff blifvit ådagalagdt); så skulle han dock sannolikt i deras användande hafva sett en bristande tillit till försynens godhet. Men vi lefva icke nu i det sextonde seklet. Mellan detta och oss ligga icke blott Keplers och Newtons, utan äfven Adam Smith*s och Malthus* upptäckter. Att de ekonomiska och befolkningsförhållandena liksom den yttre naturens företeelser styras af oföränderliga lagar, var en tanke lika främmande för Luther, ¿om den i våra dagar är omot-säglig och af alla tänkare erkänd.som företages i fullt medvetande om, att det ej kan leda till befruktning, ar osedligt, sä’ är han naturligt* vis från denna ståndpunkt i sin fulla rätt, om han förkastar de preventiva åtgärderna; man kan om en dylik åsigt säga, att den är sträng ända till fanatism (ty den innebär en fordran på så godt som absolut återhållsamhet hos alla äkta makar), men man kan icke anklaga den för bristande följdriktighet.

Emellertid har ingen enda af mina motståndare öppet uttalat sig för en dylik asketisk uppfattning af äktenskapet. Allraminst är detta fallet med hr Åbtrg, hvilken till och med förklarar sig anse denna åsigt ”i hög grad krass”. Det oaktadt menar han sig kunna ur etiska grunder uppvisa de preventiva åtgärdernas förkastlighet. Vi vilja se till, hur detta lyckas honom.

Först och främst är det mig fortfarande fullkomligt omöjligt att inse, hvad han under dylika förutsättningar kan hafva att invända mot det raciborskiska förfaringssättet. Kan äktenskapligt umgänge tillåtas, när qvinnan på grund af hafvandeskap eller af naturen ftr steril, så måste det äfven vara tillåtet att företaga det på sådana tider, då hon till följd af periodi-citeten i hennes könslif är mindre än eljest utsatt för att blifva befruktad. Det är tydligen blott ett svepskäl, om man säger, att viljan i det förra fallet fortfarande kan vara riktad på framalstrande af barn och derigenom sedlig. En äkta man, som plägar umgängemed sin redan hafvande hustru,“ kan tydligen ej vilja, att detta könsumgänge skall leda till befruktning; han skulle ju i sådant fall önska åstadkomma superfoeta-tion eller någon dylik abnormitet. Sterila makar åter kunna visserligen önska sig barn, äfven om de veta, att det är omöjligt för dem att erhålla sådana; men vore än denna deras vilja i och för sig sedligare än dess motsats, så äro de väl icke derför berättigade att företaga en handling, om hvilken 'de veta, att den ej kan leda till det afsedda ändamålet*

Hvad de öfriga preventiva åtgärderna beträffar, har jag ju aldrig förnekat den fullkomligt sjelfklara ”distinktion”,

som hr Å. envisas med, att jag skall hafva förbisett, nämligen -att här ett plm tillkommer, i det man afsigtligt söker förhindra en följd, som handlingen, på vanligt sätt förrättad, skulle ega.

Men hvad jag förnekade och fortfarande förnekar är, att denna skilnad i och för sig är af karakteren att göra den ena handlingen etiskt berättigad, den andra deremot icke. -Viljan att söka förhindra något kan aldrig i evighet stämplas som osedlig, så framt ej det, som man vill förhindra, är fattadt såsom något godt och förnuftigt ‘).

) Ej mindre än tre af mina granskare hafva af dessa mina ord ansett sig kunna draga den hugnande slutsatsen, att jag vore en anhängare af jesuitmoralen. Men slutsatsen härrör endast ur ouppmärksamhet eller bristande tankereda å dessa herrars sida. Jag har nämligen icke sagt: »den

WieUell. 4Hr Åberg söker nu emellertid i sin senare uppsats att närmare motivera och utföra sitt påstående om de meromnämda åtgärdernas oförenlighet med sedelagens fordringar.

För det första säges sålunda förhindrandet af befruktning . vara osedligt, icke emedan denna under alla omständigheter vore ett godt, utan emedan den är

— ”det immanenta naturändamålet”. Ett ”naturända-mål” skulle såldes kunna stå högre än menniskans förnuftiga ändamål? Jag erkänner icke detta. Naturens ordning är långt ifrån alltid förenlig med menniskans sanna bästa. Naturen syftar lika ofta till ménniskans förderf som till hennes välgång, och i sådana fall har det af ålder ansetts berömvärdt och sed-ligt att- motarbeta eller förändra naturens ”ändamål”. Detta medgifves äfven af hr Å., hvad den yttre naturens krafter och håfvor beträffar. Men han gör ett, så .vidt jag kan finna, fullkomligt godtyckligt undantag, i hvad angår menniskans egen natur, hennes sin-liga begär och drifter. Af dem är, påstår han, ”blott en enda användning” (d. v. s. under alla omständigheter samma användning) ”sedligt möjlig, ty”, och detta tyckes vara hans hufvudargument, ”ett medel kan

omständigheten, att genom de preventiva åtgärderna ett ondt förhindras, är nog att göra dem sedliga»;* utan jag har sagt: »denna omständighet kan icke (1 och för sig) göra dem osedHga». Ändamålet helgar icke medlen — ma vara

— men vanvettigt är att fördöma ett medel, på den grund, att det tjenar ett godt ändamål.tjena flera ändamål, hvarje menskligt begär blott ett enda”. Beviset felar. Och icke nog härmed: hr Å.

m

motsäger sig sjelf några rader längre ner, der det heter: ”icke heller eller ännu mindre är härmed sagdt, att begärets tillfredsställande skulle hafva den näinda verkan (fruktsamhet) till sitt enda eller ens förnämsta ändamål” (kurs. af mig). Hvad vill nu detta säga? Skulle begäret blott kunna tjena ett ändamål; begärets tillfredsställande flera? Det ät möjligt, att motsägelsen endast beror på ett olämpligt val af uttryck; godtyckligheten af hr JLs första påstående blir härigenom icke förminskad.

Lika oberättigadt är det af hr Å. att sföda sin förkastelsedom öfver preventiva åtgärder på den ”horror naturalis”, som enligt hans påstående hvarje ”oförderf-vad” menniska har mot dem. Hur vet hr Å., att denna motvilja, der den finnes, är af sedlig natur; hur vet han, att den ej är af samma art, som den ”horror na-turalis”, hvilken hos så många menniskor förefinnes mot hvarje annat ingripande i naturen: kirurgiska operationer, skyddskoppympning l) m. m., således af rent

*) Det är bekant, att koppympningens första införande (smittkoppympningen) möttes af en mängd sedliga och religiösa betänkligheter. Många prester talade mot den från predikstolen, ja en preftman skall t. o. m. hafva förklarat, att den otvetydigt vore en djefvulens uppfinning, enär det af bibeln vore klart, att det var smittkoppor och ingenting annat, som Satan inympade på Job. (Törnblom, »Om Smittkoppor» i serien »Ur vår tids forskning»). Dylika fantasier uppväcka nu vårt åtlöje, och vi anse oss i jemförelse medsinlig art eller grundad på okunnighet och fördom? Att taga sin tillflykt till talet om en horror naturalis är ej långt ifrån detsamma som att vädja till den obildade hopens känslor och lidelser. Ty ju råare och okunnigare en menniska är, desto starkare plägar hos henne motviljan mot hvarje ingripande i tingens ”naturliga”, det vill i de flesta fall säga vanliga

förlopp vara utpräglad1).

Men hvad gifves det då för gräns mellan det tillåtliga och det otillåtliga i detta fall, ty någon sådan måste väl dock finnas? Gränsen utstakas af förnuftet, eller, som hr Å. lika riktigt uttrycker det, af kärleken! Hvarje ingripande i naturen bör tillåtas, när det befordrar ett förnuftigt ändamål, som blott på denna väg kan vinnas* hvarje annat ingripande är förkastligt. Att för sitt nöjes skull plåga andra är

denna predikant långt hunna i fördomsfrihet. Hvad hafva vi för skäl dertiil? För att kunna kållas fördomsfri är det icke nog med att bele forna tiders fördomar, man måste äfven allvarligt sträfva efter att bli qvitt sina egna. Hic Rhodus, hic salta!

*) Mina läsare i Upsala erinra sig nog, huruledes en aktad insändarinna, som i en af plats-tidningarna uppträdde mot mitt föredrag, dervid stödde sig på ett yttrande, som angående de preventiva åtgärderna blifvit fäldt af en prostituerad, af en qvinna således, hvilken efter all sannolikhet hvarken riktigt visste, hvarom frågan var, ej heller, om hon vetat det, haft kunskaper tillräckligt att bedöma den. Det blandade könsumgänget (prostitutionen) är ju sjelft en pre-• ventiv åtgärd mot befruktning, den hos oss allmännast använda, men tillika den sämsta bland dem alla.osedligt; kirurgiska operationer äro sedligt berättigade. Att såsom antikens gourmander efter en måltid intaga kräkmedel i afsigt att kunna förlänga bordets njutningar, skulle vara afskyvärdt, äfven om det icke vore för helsan skadligt; att medelst magpumpen befria en sjuk ventrikel från jäsande matrester, är ett godt och förnuftigt ingripande i naturens ordning. Tjena således de preventiva åtgärderna endast ett konst-ladt begär efter raffinerade njutningar, så äro de visserligen förkastliga; äro de åter ett medel till bevarande af makames kroppsliga och andliga helsa, så böra de med samma tacksamhet mottagas, som hvarje annan frukt af en stigande upplysning.

Men om hr Åts påståenden i denna del äro godtyckliga och grundade på rent subjektiva känslostämningar, så vore detta omdöme ännu allt för mildt beträffande hans . nästa hufvudargument: ”den blifvande menniskans rätt”. Här hafva vi att göra med so-fismer. En ung filosof, hr A. Bendixaon har (enligt uppgift på begäran af hr Åberg) med erkännansvärd talang i formen utfört detta slags resonnemang. Men den formela klarheten tjenar blott till att låta invändningens inre haltlöshet desto bjertare framträda. Det visar sig nämligen, att under det dessa herrar tala om ”den blifvande menniskans rätt”, så mena de i sjelfva verket något helt annat nämligen, hvad man kunde kalla: det icke varandes rått att blifva till. Men en sådan rättighet erkänner åtminstone icke mitträttsmedvetande. Och kränkes en sådan rätt genom preventiva åtgärder, så är det fullkomligt säkert, att den också kränkes genom absolut åtefhållsamhet.

Utan att för sin egen del uppställa några för-slagsmeningar rörande menniskolifvets uppkomst eller framträdande i sinneverlden kalla dessi herrar det för ett godtycke af mig att ”sätta gränsen” härför vid be-fruktningen. Jäg svarar härtill, att det icke är jag utan naturen sjelf, som satt denna gräns. Allt ifrån det ögonblick, då sperman införlifvat sig med ägget, och intill dess menniskan som en lefnadstrött åldring nedstiger i grafven, finnes i hela utvecklingen intet skede, om hvilket man kan säga: här börjar det mensk-liga lifvet. Kräfver sålunda den fullvuxna menniskans lif helgd, så kräfver väl också fostrets lif om än i ringare grad sådan helgd. Men före befruktningen finnes icke (åtminstone ej i sinneverlden) den lefvande individen, endast de nödiga förutsättningarna härför, mannens sperma och qvinnans ägg1). När flintan slår mot stålet, uppkommer en lysande gnista, men flintan innehöll icke något]jus, icke heller stålet. Och säger

l) Ett fritt viljebeslut å någondera partens sida är visserligen en vanlig, men, enligt hvad säkra rön gifvit vid handen, ingalunda någon nödväudig förutsättning. En på rent mekanisk väg åstadkommen förening af spernian och ägget inom qvinnans organism kan vara tillräcklig att framkalla lif. Att antaga någon väsentlig skilnad mellan ge-nerationsprocessen hos menniskan och hos de lägre stående vertebraterna, dertill gifves ej någon anledning.man (såsom hr Åberg i sin första uppsats enligt min uppfattning gjorde*), att dessa förutsättningar just såsom sådana kräfva helgd och skydd, så. svarar jag på nytt, att ett sådant skydd helt enkelt är omöjligt, emedan de till sin natur äro körtelafsöndringar och såsom sådana dömda att tidtals afstötas ur organismen, vi må vilja det eller icke. Detta är det enkla sakförhållandet, som man väl kan med tjenliga jnedel fördunkla men omöjligen genom något slags spetsfundigheter upphäfva. Fosterfördrifning är att döda, preventiva åtgärder att icke gifva lif

Mellan dessa båda är ingen etisk likställighet tänkbar, lika litet som någon fysisk.

Ett särdeles slående exempel på denna motsats lemnar det fall, som af hr-Å. sjelf anföres: en våldtagen qvinnas skyldighet att låta ”naturen ha sin gång”. Att en qvinna, som i följd af våldtägt blifvit hafvan-de, ej har rätt att döda sitt foster, torde af de flesta medgifvas. Men om åter en sålunda förfördelad qvinna

’) Hr Å. beskyller mig för att ha »förvrängt» hans första yttranden. Jag försäkrar likväl hr Å., att såväl jag sjelf som mina för saken intresserade vänner gjort allvarliga bemödanden att rätt tyda hans just ej alltför lättfattliga framställning. Och jag betviflar högeligen, att hr A. lyckats öfvertyga många af sina läsare om, att den tolkning af hans yttranden i den första uppsatsen, som han nu vill framhäfva såsom den rätta, är i någon grad förenlig med språkbruk och logik. Månne icke hr A. i sjelfva verket något litet justerat sina asigter rörande den fysiologiska processen sedan sist?omedelbart efter våldets föröfvande och innan det blir för sent, söker att genom det medel, som i detta fall kan komma i fråga, göra sig qvitt, hvad på ett så grymt sätt blifvit henne påtvingadt — är det verkligen hr Åts mening, att hon härigenom har gjort sig till en mörderska? Med skäl kan man här fråga: hvem eller hvad har denna qvinna mördat? År det ”afbrytandet af naturprocessen” som skall karakteriseras som mord? I sådant fall löper hon uppenbarligen fara att begå detta brott redan genom $tt göra våldsverkaren motstånd. En dylik uppfattning är icke längre fördom utan vidskepelse.

Rörande hr Års öfriga anmärkningar kan jag fatta mig mera kort. Han upprepar och utför vidare sin förra försäkran, att ”hejdlös njutning” skall varda följden i ett äktenskap, der preventiva åtgärder iakttagas. Utan att närmare fösta mig vid, att åtminstone det förut omnämda raciborskiska förfaringssättet ingalunda gifver tillfälle till någon ”hejdlös njutning” utan tvärtom påkallar den strängaste sjelfbeherskning, vill jag blott göra hr Å. uppmärksam på, att hvad han i detta hänseende andrager, ord för ord kan tillämpas på hvarje äktenskap, som af naturen är sterilt eller mindre fruktsamt. Äfven der afbryta ju ”få eller inga hafvande tillstånd” könsdriftens tillfredsställande. ”Utan uppehåll och utan återvändo få makarne njuta*. Göra de också detta? Åx det faktiskt, att inom dylika äktenskap sammanlefiykden i allmänhet ned-sjunker till prostitutionens• nivå, då har hr Å. rått; i annat fall äro hans påståenden gripna ur luften och hans beskyllningar obehöriga — för att icke säga något värre.

Och så komma vi då till det sista af hr Å:s argument, farhågan för den ökade osedlighet utom äktenskapet, som en allmännare kännedom om de preventiva åtgärderna antages skola medföra — nämligen hvad qvinnorna beträffar (ty att osedligheten bland de ogifta männen genom detta eller öfver hufvud genom något medel skulle kunna göras väsentligen större, än den för närvarande är, må betviflas).

Hvem igenkänner ej i detta skäl samma slags betänkligheter, som fordom förmått (och delvis än i dag förmå) så många menniskor att motsätta sig inrättandet af anstalter för könssjukdomarnes vårdande eller till och med af barnhus. Osedligheten, menade man, skulle blifva allmän, när den strafflöst kunde bedrifvas; de olägenheter, som dylika anstalter söka afhjelpa, vore syndens rättvisa lön: det tillhörde icke menniskan att sjelfrådigt borttaga denna. Men lika litet som dylika invändningar i dessa fall kunnat hålla streck inför en allvarlig granskning, lika litet är detta enligt min öf-vertygelse fallet här.

Först och främst hvilar hela resonnemanget på den mest krassa uppfattning af begreppen sedlighet och osedlighet. Yet man då icke, eller låtsar man icke veta, att naturen har flera vägar till sitt förfogandeoch att smygvägarna i detta som andra fall ingalunda äro de minst Arderfliga? Förhåller det sig verkligen så, att en qvinna, som blott af fruktan för de yttre följderna af sitt handlingssätt afhålles från att öfver-lemna sig åt en man, derigenom utan vidare är vare sig kroppsligen eller andligen bevarad åt dygden? Om qvinnan' i dessa stycken företer minsta likhet med mannen, är detta troligen ej gfta händelsen. Hvartill tye-nar det väl då att ställa sig på vakt utanför dörren, när fönstret ändå icke kan tillstängas?

Men äfven ur andra skäl, är deras åsigt att förkasta, hvilka i den skymf och de bekymmer, sorti drabba en ogift moder, vilja se ett lämpligt straff för hennes okyskhet? För det första står straffet icke i något rimligt förhållande till brottets storlek. Eller hvad slags rättvisa ligger väl deri, att de sedliga förvillelser, som, hvad mannen vidkommer (förutsatt, att han ej alltför öppet trampat den yttre anständigheten under fötterna) bestraffas med ett småleende eller en axelryckning, skola för qvinnan medföra vanära, förnedring eller tukthus? Men vidare:

hvilken drabbas väl strängast och eftertryckligast af detta straff? En tredje person, en oskyldig, hjelplös varelse, hvilken utan sitt eget hörande inkastas i en verld, hvars bitterhet han i ojemförligt högre grad än andra får erfara. För visso, om genom de preventiva åtgärdernas allmänna utbredning ingenting annat vunnes, än att vi för framtiden blefve befriade från den talrika och alitjemtväxande parias-klass, som benämnes oäkta barn — hvilkas tillvaro är en börda för dem sjelfva och en ständig fara för samhället, hvars sämsta lager företrädesvis just af dem rekryteras — sä hade redan der-igenom mycket uträttats för den allmänna sedligheten. En framstående teolog, med hvilken jag i detta ämne samtalade, och som i öfrigt ej delade mina åsigter, medgaf likväl, att ett könsumgänge utom äktenskapet förlorar‘mycket af sin osedliga karakter, om de båda kontrahenterna genom iakttagande af preventiva åt-

«

gärder åtminstone söka undvika att öfver en oskyldig draga största delen af ett straff som rättvisligen endast bör träffe, dem sjelfva. Och i sanning den, som (i likhet med min högt aktade motståndare, hr C. Gt. H.) i detta medel blott förmår se ett ”konstladt undvikande af den sinliga njutningens följder”, måste åtminstone i nu berörda fall ej tillräckligt hafva besinnat, hvilka dessa följder äro och hvem de drabba.

Men slutligen är det ju i detta hr Å:s sista argument ej längre fråga om de mer omnämda åtgärdernas sedliga beskaffenhet, utan endast om den förmenta faran af att låta dem bli allmänt bekanta. Då Jikväl hr Å. sjelf i slutet af sin uppsats (i ordalag, som jag af allt hjerta underskrifver) påpekar vådan af att, såsom nu beklagligén oftast sker, inför barn och ungdom omgifva hela detta område med ”slöjan af en mystisk nimbus”, kan väl han icke ifra för hemlighetsmakeri i detta afseende. Ännu mindre lär det välvara hans mening, att den, som anser de preventiva åtgärderna för sedliga, om de användas för ett godt ändamål och inom lagliga förbindelser, borde förtiga detta eller helst måla dem något litet i svart — för att icke ”öka frestelsen för mången fattig ungmö, för mången jungfru”. Jag känner hr Å. för väl för att tro, att han på allvar skulle vilja förorda ett svek, vore det än ett ”fromt”.

För öfrigt skulle sådant alls intet hjelpä. Gifves det verkligen tillförlitliga preventiva medel, så skola de med all säkerhet* komma till användning äfven hos oss; och för att förhindra, att medlet ställer sig i lätt-

*

sinnets tjenst, gifves det sannerligen blott en utväg: att i tillräcklig utsträckning använda det inom äktenskapet.

Och här må det tillåtas mig att ännu något litet påpeka det positiva goda, som enligt min fasta öfver-tygelse skall utspringa ur reformen, när den hunnit blifva genomförd. Hr Å. gör orätt i att säga, att jag sökt ”uppförgylla” det samhällsideal som jag förordar. Det talar i sanning tillräckligt för sig sjelft, och dess icke minst vigtiga sida är denna: synden skall blifva utan ursäkt. När äktenskapet står öppet för hvar och en, då, men först då, skall samhället vara i sin fulla rätt att med stränghet ifra mot lösaktigheten så bland män som qvinnor. Man säge icke, att det eger en sådan rätt redan nu. Sedeläran och religionen må ega rätt att ställa sina dygdeideal såhögt, att de af menniskorna endast kanna eftersträf-vas, aldrig fullständigt uppnås — samhället får ej glömma, att det icke består af englar och helgon; de fordringar det ställer på individen måste vara sådana, att de äfven af mindre begåfvade kunna uppfyllas. I motsatt fall uppkomma dylika lögnaktiga och skadliga samhällstillstånd som det närvarande, då osedligheten, i lag förbjuden, vid sidan af lagen tolereras såsom hemlig eller öppen prostitution.

Men strängheten skall säkerligen i de flesta fall visa sig öfverflödig. Må hvar och en, som ännu kan erinra sig sin egen ungdom, svara: gifves det väl för den oförderfvade ynglingen eller jungfrun någon kraftigare eggelse till kyskhet än önskningen, att åt den man älskar, och som man snart kan hoppas få ega, bevara sin kropp ren, sin själ obefläckad*?

Det är sant — ett tillstånd, sådant som det nu skildrade, kan ej med ett slag förverkligas; vi få för närvarande åtnöja oss med ett mindre af ondt. Men det gifves grader äfven i lösaktigheten, och en bland det nuvarande tillståndets tärsta sidor är just, att den en gång. fallna med nästan omotståndlig makt drifves ut till förderfvets yttersta rand. Man vet måhända icke, men det är dock faktiskt, att många bland de arma prostituerade endast

derför afhålla sig från att lefva med en enda älskare, att de i sådant fall vida mer än eljest utsätta sig för att blifva mödrar. Man kan af detta exempel sluta, hurusom sjelfva lasten, närden ej längre är förenad med en så bottenlös okunnighet (äfven på detta område) som nu, skall sjelfmant antaga mildare former; upprättelsen skall då också varda lättare, när fallet ej varit så djupt.

Det är dessa och dylika tankar, som hos mig hålla modet uppe under mina motståndares angrepp, och som uppfylla mig med en viss förtröstan, att de ”preventiva åtgärderna” lika mycket som de nu förkättras, en gång i framtiden skola erkännas såsom en af civilisationens största välsignelser.

Må hända skall jag upplefva att fö höra äfven hr Å. göra ett dylikt erkännande. Jag inser nog, att den verldsåskådning, som af honom omfattas, ganska mycket skiljer sig från den, till hvilken jag sjelf bekänner mig; men jag kan ej tro, att denna omständighet behöfver vålla* en så oförsonlig motsats méllan våra åsigter angående denna punkt, som han på ett ställe i sin skrift (sid. 30) tyckes antaga. Frågan är enligt min öfvertygelse af allt för stor praktisk betydelse, för att i längden kunna göras beroende af olika åsigter eller antaganden på det metafysiska området.

Slutligen kan jag ej, ehuru detta blott i mindre grad hör till ämnet, underlåta att uttrycka min ledsnad öfver att finna, det hr Å. åtminstone i denna sin uppsats velat göra sig till vapendragare åt obskuran-tismen. I vår egen, för det vaknaste religiösa intresse, för den mest okufliga forskningslust utmärkta tid förmår han blott se ”en djupt söndersliten tidsålder, somsaknar fäste”; den andliga nöd, som oundvikligen måste yppa sig under hvarje skede af stora rörelser på det religiösa området, får enligt honom icke fattas i sitt historiska sammanhang, tvärtom: ”den är sjelf-förvållad, sjelfförvållad hos tidehvarfvets menniskor, sjelfförvållad äfven hos den enskilde, så vidt han är ett bårn af sin tid.” (Ett högst olyckligt och sjelf-motsägande uttryck!) Och som botemedel mot allt detta vill han ”förgt och sist” tillropa sin samtids menniskor ett: ”bättrer eder — och tror!” — Men om en filosof anser sig behöfva taga sina läsares tro i anspråk för sina läror — hvad blir då öfver för teologerna? Vore det ej under sådana förhållanden bäst att genast anlägga prestkappan? Den sanne tänkaren fruktar icke tviflet, som är all forsknings utgångspunkt. Hans valspråk är icke: ”bättrer eder, och tror!” utan: ”prÖfver allt, och behåller hvad godt årF

V.

Professor M. Johansson har i tredje häftet af Teologisk Tidskrift för innev. år egnat min skrift en några sidor lång granskning. Han säger sig med denna sin recension hafva haft ett tvåfaldigt syfte. Dels anser han det vara ”af vigt, att vår kyrkas prester få ögonen öppna för det sakförhållande, att man bland v&rt folk böljar sprida åsigter, som hittills varit bland oss temligen obekanta, men hvilka, om de blifva bekantaoch i lifvet tillämpade, ©tvifvelaktigt skola medföra häpnadsväckande följder”. Han synes sålunda närmast vilja uppmana vår kyrkas prester att, i hvad på dem ankommer, söka motverka, att de åsigter, som af mig uttalats, blifva bland allmänheten bekanta; och med kännedom om den goda disciplin, som ännu råder inom vår kyrka, kan man naturligtvis ej betvifla, att denna uppmaning på många håll skall efterkommas, om den också ej, till följd af den numera äfven bland allmogen nog utbredda kunnigheten i att läsa tryckt, kan antagas skola hafva alldeles samma verkan, som om den framstälts för ett eller annat århundrade sedan. Den nästa anledningen, hvarför hr J. tagit till orda mot mig, är hans farhåga, ”att ganska många, hvilka ogilla det, som i (min) bok mest är egnadt att väcka anstöt, härvid mera ledas af en omedelbar sedlig instinkt än af en verklig insigt i orsakerna, hvarför det, som för den omedelbara känslan visar sig anstötligt, också i sjelfva verket är orätt och osedligt.” Hr J. har nu för afsigt att ”i någon ringa mån” lemnasina läsares ”omedelbara sedliga känsla” ”det stöd, som in-sigten kan gifva”. Huruvida detta lyckats honom, tilltror jag mig ej att afgöra, men om så skett torde ”stödet” snarare hafva legat i författarens erkända auktoritet än i de skäl han framlagt, ty dessa förefalla mig — att jag må uttrycka mig kort — något svaga.

Preventiva åtgärder mot befruktning förkastas nu ”först derföre, att de otvifvelaktigt, om de en gångkomme i bruk, skulle taga en långt större utsträckning, än man från början åsyftat”. ”Låt dem en gång blifva kända och allmänt begagnade”, och man kan ”taga för gifvet, att man äfven utom äktenskapet icke skall dröja länge att

tillgodogöra sig uppfinningen”. Jag har redan bemött detta s. k. skäl, och vill här endast uttrycka min förvåning öfver, att den, som förklarat sig vilja betrakta ämnet ur uteslutande ”etisk synpunkt”, i främsta rummet sätter ett argument, som tydligen hvarken har etisk eller religiös karakter, utan helt och hållet grundar sig på praktiska hänsyn, och dertill sådana af ett rent yttre slag.

Men vidare. Bruket af dylika åtgärder är, säger hr J., äfven oafsedt de möjliga missbruken, i och för sig osedligt. ”Den äktenskapliga sammanlefnaden, har till hufvudsyfte slägtets fortplantning och endast der-igenom (kursiv, af mig) får naturdriftens tillfredsställande prägeln af en etisk akt”. Och efter detta uttalande, som i tydlighet icke lemnar något öfrigt att önska, anser hr J. sig likväl af logikens fordringar oförhindrad att försvara deras åsigt, som säga ”att4 äktenskapligt umgänge kan vara berättigadt, ehuru man vet, att frukt deraf ej kan följa”, enär detta påstående ”utan tvifvel kan deduceras ur 1 Kor. 7,5”. Detta är dock att stanna vid en ren sjelfmotsägelse. Om syftet att fortplanta slägtet är det etyia, som kan gifva det äktenskapliga umgänget en sedlig karakter, så kan tydligen ingen apostolisk auktoritet i verlden

Wicktell. 5förläna en sådan karakter åt denna handling, när den företages i fullt medvetande om, att detta syfte ej kan uppnås. Det hjelper alldeles icke att ”påpeka den stora skilnaden mellan ett: ehuru mm vet, att frukt deraf ej skall följa, och ett: äfven då man sjelf vidtager sådana åtgärder, att frukt ej må kunna uppkomma”; ty denna ”stora skilnad” är, såsom jag redån förut utförligt uppvisat, härvidlag af platt ingen etisk betydelse. Den som begår en handling, om hvilken han vet, att den ej kan leda till det mål, som ensamt skulle gifva handlingen en sedlig karakter, kan omöjligen, om ¿ian ej är en skrymtare, försvara sig derrned, att han velat uppnå detta mål. Anser man åter steriliteten i det ena fallet, icke såsom en naturens vink .att könsumgänge ej bör ifrågakomma, utan såsom en rGuds naturordning”, hvaraf menniskan må begagna sig, så borde väl äfven de medel, genom hvilka sterilitet i händelse af behof kan framkallas, få anses såsom anordnade till menniskornas bästa. Vid den förut om-nämda periodiska återhållsamheten är det ju för öfrigt •icke fråga om något upphäfvande af naturordningen, endast om ett aktgifvande på den, ett följande, om man så vill, af naturens egen anvisning.

Något mer uppmärksamhet förtjenar väl hr J:s tredje anmärkning, att nämligen de preventiva åtgär-

derna vore ”i sak detsamma som den synd, hvilken omtalas i 1 Mos. 38,9.” Genomläser man likväl uppmärksamt detta välbekanta ställe, finner man genast,att den der omtalade händelsen är förknippad med om-ständigheter, hvilka göra hvarje direkt tillämpning pä här ifrågavarande fall omöjlig. Onan, Judae son, sökte på ett svekfullt sätt undandraga sig den pligt, som i följd af hans fars befallning ålåg honom; han gjorde detta af högmodiga bevekelsegrunder, emedan han föraktade ”att uppväcka sinom broder säd”. Att hans gerning skulle hafva varit straffbar, äfven om den företagits i god afsigt, det står icke, ännu mindre %står det så uttryckligen; och jag har då svårt att föreställa mig, huru detta bibelställe äfven för den i eminent mening bibeltroende skulle kunna ’?fälla,> de preventiva åtgärdernas ”dom”. För att en rättvis dom skall kunna fällas efter något visst lagrum, fordras dock, att detta lagrum otvetydigt skall handla om den ifrågavarande gerningen. — För öfrigt medgifver sannolikt hr J., att man endast med den yttersta försigtighet får i berättelserna från gamla testamentets sagotid inlägga en sedelärande tendens, då de utan tvifvel i all-' mänhet endast hafva ett allegoriskt eller förebildande syfte. Finge man taga som regel, att allt det, som i bibeln förbjudes, också i vår tid är att anse som synd, så torde konseqvensen fordra, att allt det, som der tillåtes, också är tillåtet i våra dagar, och i sädant fall gifves det näppeligen någon ogerning eller nedrighet, som ej skulle kunna försvaras med patriarkernas exempel. Det enda rätta lär väl till sist vara, att bibeln liksom andra skrifter måste förstås med förstånd,så att det, som der befinnes tillstadt eller förbjudet, har bindande kraft för oss, endast så vida det vinner bekräftelse af vårt eget sedliga medvetande.

Men vida betänkligare äro de ställen i hr J:s uppsats, der han rent af förklarar såsom sin äsigt, det hvarje frivillig inskränkning af familjernas storlek, äfven der den sker på den rena återhållsamhetens väg, i grunden är emot kristendomen. ”Äfven om det för-hölle sig så,” säger han, ”att en folknumerär med flera än 3 barn såsom medium på hvarje familj vore ett stort socialt ondt och en källa till hvarjehanda slag af osedlighet, så följer deraf för ingen del, att hvarje äkta par, som öfverskrider gränsen för denna såsom sund ansedda folkökning, dermed

handlar osedligt" 1). Ty "fall kunna finnas, då denna begränsning kan blifva icke blott farlig utan äfven uppenbart osedlig. Antag, att ett äkta par vore af hr W:s öfvertygelse och der-

1) Något sådant bar jag i sjelfva verket aldrig sagt ty vore ett antal af 3 barn det rätta mediet, så kunde det naturligtvis ej på samma gång vara ett maximum, då ju alltid några äktenskap kunna väntas blifva mer eller mindre sterila. Men det önskvärda medeltalet ligger enligt min åsigt långt närmare 2 än 3, ocb föräldrar, som ega tre barn, hafva således i sjelfva verket redan öfverskridit medeltalet; hvarför ingen utan de mest bevekande skäl (att sådana kunna finnas, vill jag icke helt och hållet förneka, om jag än ej fullt förmår inse, hvari de skulle bestå) borde gå ännu längre. Allra minst kan detta tillåtas den, som, sjelf Öfvertygad om nödvändigheten af familjernas inskränkande, vill ej blott med lära utan äfven med sitt exempel verka för åsigtens allmänna utbredande.före ansåg det såsom den oafvisligaste af alla pligter

att icke öfverskrida antalet af 2 eller 3 barn____skulle

icke den återhållsamhet, hvarom här är fråga, kunna innebära en stor sedlig fara? Detta var åtminstone apostelen Pauli mening, såsom vi se af 1 Kor. 7,2—5

o. s. v." Som jag nu i mitt föredrag citerat just detta bibelställe i alldeles samma syfte som hr J., kan jag naturligtvis icke invända någonting häremot; men under det denna det nya testamentets uppfattning af den äktenskapliga sammanlefnadens betydelse enligt min mening måste leda oss att antaga, det de preventiva. åtgärderna icke kunna innehålla något mot kristendomen fiendtligt; så drager hr J. ur ofvanstående Pauli yttrande den äfven i en teologs mun något oväntade slutsatsen, att den enskildes intresse står öfver det allmännas, och att ett uppförande, som, derest det iakttoge8 af ett flertal, skulle medföra de största vådor för samhället, likväl kan vara berättigadt hos den enskilde på den enda grund — att han icke vill föra sig sjelf i frestelse. Menar hr J., att det endast är i ett fåtal fall, som återhållsamheten inom äktenskapet medför olägenheter och faror? Eljest måste han ju antaga, att om en sedlig vandel af de flesta medborgare iakttoges, detta skulle kunna medföra statens förderf. Något tredje gifves icke.

Detta är, som man finner, icke alldeles samma uppfattning, som den, hvilken fått sitt uttryck i det ofvan anförda citatet ur hr C. (J. H:s skrift. Der ta-las .om föräldrarnas ansvar för de barn, de bringa till verlden; man kunde väi utan att äfvika från förf:s tankegång tillägga: ansvar äfven för den generations öde, af hvilken deras barn skola utgöra en del. För hr J. existerar icke, åtminstone i denna mening, något dylikt ansvar; hafva makarne blott "hållit sig på den af Gud anvisade vägen för naturdriftens tillfredsställande", så hafva de gjort allt, hvad på dem ankommer. För det öfriga sörjer Gud...

Till detta den rena sorglöshetens sanktionerande sluter sig såsom nödvändigt supplement en föga uppbygglig föreställning om straff, som skola drabba-makarne, om de i detta fall följa förnuftets ledning. Icke nog med, att den äktenskapliga återhållsamheten ej åligger dem som en pligt (om ej "af sanitära och asketiska skäl"); den kan äfven ^blifva ett klander-värdt försök" af dem "att sätta sig i den gudomliga försynens ställe". "Barn äro en Guds gåfva och den, som sjelf vill ovilkorligen bestämma, hur stor denna gåfva skall vara, kan lätt nog få komma att ångra sin ger-ning. Den Gud, som gifvit gåfvan, kan t. ex. taga henne tillbaka och måhända icke gifva någon annan i hennes ställe". Det är möjligt, att hr J. med nu citerade ord endast velat uttrycka den triviala och för öfrigt långt ifrån allmängiltiga satsen, att föräldrar, som endast ega några få barn, löpa större risk att blifva barnlösa än de, som hafva flera; i sådant fall vill jag endast erinr% om, att det just är detta even-tuela försakande af föräldraglädjens rena njutningar, som jag haft; i ögonsigte, då jag i min skrift yttrade, att malthusianismen vore en lära om uppoffring och försakelse. Men att benämna en dylik ädel sjelfför-nekelse, en dylik kärleksrik, besinningsfull, af den solklaraste nödvändighet förestafvad omtanka för en för-mätenhet, som påkallar straff af. Gud, detta synes mig vara att göra verldarnes styresman till en blodtörstig och nyckfull despot snarare än till inbegreppet af den högsta rättvisa och godhet.

Hela åsigten står för öfrigt i den ögonskenligaste strid med erfarenheten. Enligt de utmärktaste läkares och statisticis omdöme är en stor barnadödlighet att fatta, icke såsom en försynens straffdom öfver att föräldrar sjelfrådigt begränsa sina familjer, utan såsom en naturens straffdom der för, att de ej begränsa dem tillräckligt.

Och om det i allmänhet är föräldrarnas bristande tillit till försynen, som förorsakar barnens död, hvad hafva då de fattiga i detta afseende förbrutit, eftersom dödligheten bland deras barn stundom är ända till sju gånger större än bland de rikas?I). — Den lärobok, som ända till för några år sedan begagnades vid den första religionsundervisningen inom vårt land, besvarar med nej frågan, huruvida ”Guds försyn befriar menniskan från omtanka”. År det väl möjligt, att den vigtiga åtskilnad, som sålunda der göres mel-

*) Kolb, Handbuch d. vergl. Statistik sid. 494.lan en from förtröstan på försynen och ett lättsinnigt förlitande på slumpen, skulle gälla i alla lifvets öfriga förhållanden, men deremot icke vid den genom sina följder ödesdigraste handling någon menniska kan företaga: framalstrandet af en ny individ?

Hr J. är icke blott teologisk vetenskapsman utan äfven praktisk själasörjare; han torde derför icke vara ovan att afdöma och meddela råd i samvetssaker. Med anledning häraf skulle jag gerna önska att höra hans mening i följande fall, som kommit till min kännedom, och hvartill utan tvifvel motstycken i hundra-tusen-tal kunna framvisas. Kort tid efter sedan jag hållit mitt föredrag å Gillesalen, fick jag besök af en ung, intelligent handtverksgesäll, hvilken varit bland mina åhörare, och som om sina lefnadsomständigheter berättade följande. Gift sedan några år tillbaka hade han med sin hustru två barn och väntade att snart få ett tredje. Han arbetade hos en af de förnämste mästarne inom sitt yrke, hvilken omständighet tillförsäkrade honom stadigt arbete året om. Ftfrtjensten öfversteg likväl icke 9 kr. i veckan. Hustrun kunde utom skötseln af hushållet genom tvätt och dylikt något litet bidraga till familjens underhåll. Hennes inkomst häraf torde hafva uppgått till ett par, tre kr. i veckan. Ingendera hade den ringaste utsigt att i framtiden förtjena mera; tvärtom måste de vänta att med tilltagande ålder se sin arbetskraft och dermed äfven arbetsförtjenst aftaga. Hvad jag nu önskade fråga är, hvilket handlingssätthr J. för sin del skulle vilja tillråda detta äkta par att för framtiden iakttaga. Böra de med en .veckoinkomst af 11 eller 12 kr. fortsätta att öka antalet af sina barn till ett halffc eller ett helt dussin i förhoppning om, att ett gudomligt under skall rädda deras afkomma från det öde, som den ringaste grad af förutseende måste komma dem att anse såsom det sannolikaste? Böra de, båda'ännu unga, för framtiden iakttaga en sträng återhållsamhet och derigenom utsätta sig för de faror och olägenheter, som af hr J. sjelf med rätta påpekats? Eller slutligen, skulle möjligen hr J. vara böjd att särskildt för detta fall, (som dock är allt annat än ett undantagsfall) meddela dispens från den förkastelsedom, han fält öfver de preventiva åtgärderna?

TI.

Mina öfriga herrar granskare nödgas jag i största korthet bemöta.

Hvad hr Davidsson och jag egentligen hafva att tvista om, vill ej stå mig rätt klart. Sedan nämligen hr 1). omsider funnit för godt att afkasta det vetenskapliga inkognito — att jag så må uttrycka mig —, hvari han i sin första uppsats &f obekant anledning insvepte sig och ändtligen värdigats uttala en egen mening, så befinnes hans ståndpunkt i allt väsentligt vara — malthusianismens. Han omnämner med be-röm och anbefaller till genomläsning en skrift (Arbetarefrågan af G. Schönberg, öfversatt med tillägg af en mängd sakrika noter af C. 0. Montan), hvars författare så väl som öfversättare båda visa sig fullt genomträngda af Malthus9 grundsatser. Sjelf framhåller han som en den vigtigaste fördel af de yrkesförenin-gar efter engelskt mönster, för hvilkas organisation han (efter Brentano) redogör, och hvilkas införande äfven i vårt land han anser önskvärdt — att de ”hafva till följd, att arbetarne låta förståndet få inflytande på deras äktenskapliga förhållanden” (kurs. af honom sjelf).

Om ”Careys bestridande af, att den menskliga fortplantningsförmågan är densamma i alla tider och under alla förhållanden”; om den något mystiska ”öfriga litteraturen” i befolkningsfrågan, genom hvars studium man skulle komma till öfvertygelse om, att frågan för sin lösning ”förutsätter insigt i fysiologi”; om hela denna lärda apparat, hvarigenom hr D. i sin första uppsats försökte göra en enkel sak invecklad eller möjligen invagga några af sina läsare i den angenäma villfarelsen, att Malthus egentligen vore vederlagd — derom är i den senare uppsatsen icke vidare tal.

Men hvarom är der i sjelfva verket tal? Hvad kan det väl vara för vigtiga spörjsmål, som ännu stå oss emellan, efter hr D. funnit nödigt att ännu fortsätta polemiken mot mig? Månne frågan om de preventiva åtgärdernas

sedlighet? Icke heller denna! Ty medan det i den första uppsatsen egentligen skall*

ha varit utrymmets knapphet, som afhöll hr D. från att* i denna fråga söka ”inverka på min och mina meningsfränders öfvertygelse”, så har han i den senare så till vida modifierat sin ståndpunkt, att han väl anser sig ”kunna utgå från det resultat, hvartill hr Åberg kommit”, nämligen att de meromnämda åtgärderna vore att betrakta som osedliga, men likväl försigtigtvis antager som en möjlighet, att de skulle ”kunna ur sedlig synpunkt försvaras”.

För egen del synes hr D. således till frågans etiska sida väsentligen intaga en afvaktande ställning. Ja att döma af ett och annat ställe i hans skrift tyckes han till och med vara böjd att utan vidare ingå på medlets användande, derest blott min förutsättning, att i ett gammalt land som vårt ingen qvinna rätteligen bör föda mer än 2 eller 3 barn vore riktig. "Härmed”, säger han nämligen, ”skulle allt tal om återhållsamhet kunna synas nedtystadt. Ty, kan man resonnera, det är en orimlighet att fordra af en större del af befolkningen, att den skall upphöra med könsumgänget efter två års äktenskap”. Och den enda invändning hr D. för egen del gör mot detta ”reson-nemang” är hans (ytterst svagt motiverade) försäkran, ratt makar kunna fä hafva könsumgänge en mycket längre tid än” jag ”synes antaga, utan att preventiva medel behöfva anlitas”. Att dessa medel i alla händelser kunna vara högeligen af behofvet påkallade i många enskilda fall, är en biomständighet af allt förringa vigt, för att far D. skulle sysselsätta sig med den. Hvad som passar för majoriteten passar naturligtvis äfven för minoriteten....

Under dylika omständigheter vill det förefalla mig, som om hr D. sjelf borde ha kommit till insigt om, att hans första uppträdande mot mig i sjelfva verket af alls ingenting berättigades. Existerar pä det fält (nationalekonomien), på hvilket ensamt hr D. såsom sakkunnig egde rätt att uttala afgörande domar, ingen väsentlig meningsskiljaktighet mellan*oss; hafva vi vidare hunnit så långt, att sjelfva den ömtåligaste punkten af frågan blifvit från etikens område öfver-flyttad till aritmetikens *), hvad återstår väl då af hr D:s hela första uppsats, frånsedt de faktiska oriktigheterna deri? Icke mycket, så vidt jag kan se. Men borde icke detta också hafva erkänts?

På de nya betänkligheter mot användandet af preventiva åtgärder, som hr D. nu framställer, är ej lönt att spilla många ord. Med god vilja och dito fantasi kan man naturligtvis efter behag tillskrifva en föreslagen åtgärd just sådana verkningar (här: fosterför-drifning, onaturlig otukt, äktenskapsbrott m. m. samt hygieniska oordningar), som den ögonskenligen är af-sedd att motverka. Men stå dessa verkningar ej i något närmare sammanhang med sin föregifna orsak, än

1) Ty allt beror ju enligt hr D. på, huru många år makar i allmänhet »kunna få hafva könsumgänge», utan att folkökningen blir allt för stor.hr D. lyckats uppvisa; och har han vidare för sina farhågors realitet icke någon säkrare auktoritet än ett knapphändigt referat af Bergerefs famösa ”Fraudes dans raccomplissement des fonctions génératrices" *) — så ligger den tanken blott alltför nära till hands, att hr D. nu mera fortsätter striden för dess egen skull, obekymrad om, huruvida han kämpar för en god sak eller ej.

Huru föga sanningens utredande varit hr D:s ögonmftrke vid hans angrepp på mig, framgår för öf-rigt af mer än ett ställe i hans uppsats. Sålunda

*) Hade hr D. (som ju, när det gäller andra, är en stor vän af källstudier) verkligen läst den anförda skriften af Bergeret, i stället för att bedöma den efter det ytterst kortfattade och dertill något färglagda referatet i »Ugeskrift for Lteger», så skulle han säkerligen ej på den fotat några så omfattande omdömen som det, att »i Frankrike, de preventiva åtgärdernas förlofvade land, äfven de vidrigaste slag af onaturlig otukt förekomma i stor skala». I B:s bok omnämnas några få sådana fall, men i dem alla synas personerna i fråga hafva varit dylika fysiskt och psykiskt förvildade naturer (»un hom me å figure abjecte, bestiale»., »un vrai satyre» &c.), hvartill troligen alla länder kunna uppvisa några motstycken, och om dylika sorgliga förvillelser öfver hufvud taget stå i något samband med de preventiva åtgärderna, så torde de snarast grunda sig på okunnighet om dessa. Huru föga B:s skrift i öfrigt bevisar, hvad den gif-ver sig ut för att bevisa, skall enligt min mening hvarje uppmärksam läsare snart finna. Af långt större vigt för bedömandet af frågans hygieniska sida synes då den diskussion vara, som angående detta ämne hölls vid läkarekongressen i Amsterdam, för hvars hithörande förhandlingar längre fram

närmare skall redogöras.omnämner han (sid. 60, not.), att Schäftle, Tysklands store nationalekonom, i sitt arbete rKapitalismus* uttalat sig mot de preventiva åtgärderna. Här hade väl bort omtalas, att samma Schäffle i ett senare arbete (Bau und Leben des Socialen Körpers) intager en väsentligen förändrad och vida mer tillmötesgående hållning gent emot den äktenskapliga preventionen, der-till sannolikt föranledd af det bekanta arbetet af en engelsk läkare: Samhällslärans grunddrag (Elements of social science). Att hr D. skulle ha varit okunnig härom, kan jag så mycket mindre förutsätta, som jag sjelf vid den tid då han författade sitt arbete hade nöjet fästa hans uppmärksamhet på detta beaktans-värda förhållande, som jag funnit omnämdt i en nyligen utkommen tysk bok *).

Citaten ur min egen skrift meddelar hr D. mer än en gång i en förvrängd, eller alldeles vanstäld form — af hvad orsak, vet han sannolikt bäst sjelf. På ett ställe (sid. 78, not.) grundar sig t. o. m. hr D:s hela bevisning på det enda ordet ”värre’5, som icke finnes på det citerade stället, utan som hr D. dit insmugglat, hvarom läsaren, ifall det roar honom, sjelf kan öfvertyga sig.

Allt detta skulle likväl kunna bero på glömska eller förhastande. Men den bottensats af dåligt lynne, som denna gång synes hafva besvärat hr D:s bläckhorn,

!) Kaut sky, Der Einfluss der Volksvermehrung s. I75ff.bar också förledt honom till ett par små plumpar, som svårligen kunna så enkelt förklaras.

Under det således hr D. i sin förra uppsats eg-nade hela den första afdelningen af min skrift ett synnerligen varmt erkännande (der talades t. o. m. om ”känslor af oblandad tacksamhet”) så heter det i den senare, att Jag ”för att förskaffa läsaren en lifligare uppfattning af hvad” jag ”menar med fattigdom, lem-nat några drastiska skildringar af fattigdom i" min ”bemärkelse.” Och än mer: samme hr D., som några dagar efter mitt uppträdande uttryckligen förklarade sig "väl veta, att endast (kurs. af honom sjelf) goda bevekelsegrunder förestafvat” mitt ”handlingssätt*; han gör nu (sid. 55) några månader efteråt beträffande dessa mina afsigters renhet en insinuation, hvars rätta mening jag visserligen ej fullt förmår fatta, men som dock tydligen är ämnad såsom något i den infama stilen.

Hur man än må bedöma ett dylikt tillväga gående, konseqvent är det åtminstone icke; det är ej ens riktigt vackert.

Den af psevdonymen 'Pelle Jönsson författade uppsatsen har icke, efter hvad jag tror, tilldragit sig någon allmännare uppmärksamhet; ej heller anser jag lftmpligt, att här inlåta mig på att bemöta den.Boken innehåller ett och annat tankekorn af värde, men det mesta utgör dock en sådan samling af löst prat, barnsligheter eller rent nonsens, att det nästån vore obarmhertigt att underkasta den någon genomförd granskning. Såsom kännetecknande för författarens ställning till befolkningsfrågan må endast nämnas, det han anser hvarje fruktan för öfverbefolkning undanröjd dermed — att Frankrike och Schweitz med en mångå gånger tätare befolkning än Sverige icke synnerligen lida af öfverbefolkning *). Att vårt land, särdeles dess nordliga delar (ty Malmöhus län är i sjelfva verket lika tätt bebygdt som Frankrike) icke erbjuda alldeles samma klimatiska fördelar, som de frodiga alpsluttningarna eller Frankrikes bördiga slätter, är en omständighet, som tyckes hafva undfallit författa-

l) 1 sammanhang härmed försäkrar författaren utan att på ringaste sätt stöda denna sin uppgift, att vårt land under »sunda ekonomiska lagar godt skulle kunna föda en minst 3 (hvarför just 3?) ggr så stor befolkning» som den närvarande. Om författaren i stället för att skrifva sin bok hade framlagt de beräkningar, medelst hvilka han kommit till detta facit äfvensom ett utkast till de ekonomiska lagar, som han önskar se tillämpade, så skulle han möjligen ha uträttat någonting. Men nu! — Och sedan, hans prat om faran af de tidiga äktenskapen, hvarigenom vårt land skulle varda med en för ögat tröttande enformighet öfversålladt af »små barnkamrar»! Finner han må hända den syn, som de öppna platserna i våra större städer nu vid skymningens inbrott förete, mera glädjande? År månne prostitutionen den »lifvets skola», i hvilken de blifvande familjefäderna lämpligen böra uppfostras?ren, åtminstone delger han den ej åt sina läsare. Men härom bör man kanhända icke säga så mycket, då ju en annan af mina granskare, som i jordbruksfrågor åtnjuter stort anseende, i sin skrift så der halft om halft låter framskymta ett framtidsperspektiv, enligt hvilket all åkerjord i Upsala län skulle odlas likt en trädgård och lemna en inkomst af 6 å 700 kr. per tunnland!

Med dylika drömmar äro samhällets refvor icke botade; ej heller synes den närvarande tidpunkten vara synnerligen lämplig att hänge sig åt sådana, då vi efter en sällsynt lång följd af gynsamma skördar fått bevittna en utvandring, sådan som detta år haft ätt uppvisa. .

Hr C. M. Cornelius' skrift skulle jag helst önskat att få under tystnad förbigå. Författaren är en äldre man (något, hvarom jag, då jag skref ”ett svar” på hans första uppsats i tidn. Upsala, ej egde kännedom), och han synes vara ledd af en uppriktig öfver-tygelse. Å andra sidan gör honom denna hans öfver-tygelse fullkomligt blind ej blott för hvarje tanke på, att äfven en motståndares åsigt skulle kunna innehålla något berättigadt, utan äfven för erfarenhetens solklaraste vittnesbörd. Då emellertid hans bok af en större tidning erhållit det något öfverraskande vitsordet

Wicktell. 6att vara en ”på alla punkter slående vederläggning” af mina teorier, så bör jag måhända ej lemna den .helt och hållet obesvarad.

Författaren framhåller med mycken värma, ”att en uppfostrarn, som utvecklar sann gudsfruktan, rena seder och goda kunskaper hos de uppväxande, är det enda tjenliga och säkra botemedlet mot samhällets fattigdom, elände och laster”. I denna höga tanke om uppfostrans vigt och betydelse instämmer jag för min del helt och hållet. När kunskapen om nationalekonomiens och statistikens enklaste grundsanningar en gång blir lika allmän bland vårt folk som okunnigheten i dessa stycken år det nu; när en känsla af moraliskt ansvar för våra handlingar har aflöst den nuvarande sorglösheten och fatalistiska öfvertron: såskall ingen längre för sig och sina efterkommande taga ett så stort utrymme i anspråk, att han derigenom måste utestänga andra från möjligheten af ett lyckligt lif. Om någon likväl försöker göra detta, skall den allmänna meningen strängt ogilla hans handlingssätt, och stödd.på denna opinion skall äfven lagstiftningen kunna vidtaga sådana åtgärder, att faran för öfverbe-folkning och dermed den vigtigaste källan till elände och laster blir väsentligen undanröjd.

Men då hr C. sätter sträng återhållsamhet såsom den dygd, hvilken uppfostran först och sist borde söka befordra, så tillåter jag mig anmärka, att denna dygd i sjelfva verket eger ett helt och hållet relativt värde.Undertryckandet af en^af det kroppsliga lifvets vigti-gaste förrättningar kan omöjligen i och för sig vara något godt. Endast den mest trängande nödvändighet kan adla ett så uppenbart våld på naturen (hvilket till följd af det innerliga sambandet mellan kropp och själ icke heller kan vara utan inflytande på den senares helsa) under namnet dygd *).

*) Hr C. påstår, det utmärkte läkare skulle hafva intygat återhållsamhetens oskadlighet eller till och med nytta, och anför såsom stöd för detta påstående ett yttrande ur

— Hufelands Makrobiotik. Utan att fasta mig vid det orimliga i att rörande en fråga, der läkarevetenskapen ännu ej på långt när sagt sitt sista ord, anföra en auktoritet från 1700-talet, vill jag blott anmärka,, att Hufelands ord gälla skadligheten af förtidiga utsväfningar, hvarom här alls ej är fråga. Vid fy Ida 25 år och äfven tidigare måste dock de fleste män anses fullt utbildade och skicklige till äktenskapet. — Att bland våra germaniska förfäder återhållsamheten i någon större utsträckning skulle ha iakttagits, är föga troligt. De talrika härskaror, som de oupphörligt likasom ur en outtömlig reserv sände ut på plun-dringståg, vittna snafare om en mindre vanlig fruktsamhet.

Då vidare hr C. med beröm omnämner den grekiske lagstiftaren Lykurgus* åtgärd att framflytta .tiden för äktenskapets ingående ända til! mannens 37:de år, så torde det ej vara ur vägen att påminna om, hurusom svårigheterna för äktenskaps ingående i Grekland (utan hvilka svårigheters tillvaro en dylik lagstiftning föga hade varit tänkbar) utan allt tvifvel utgjorde den vigtigaste orsaken till den mörka last, som i historien fördunklar detta folks minne, liksom den ännu i våra dagar i oerhörd utsträckning skall förekomma i polygamiska länder såsom Turkiet och Kina.Och härmed står också tillsamman, att afhåll-8amhetens dygd enligt årtusendens erfarenhet är bland alla den ojemförligt svåraste att uppnå, emedan den icke består i ett utvecklande af våra naturliga förmögenheter utan i deras underkufvande. Det gifves också troligen inom hela menniskolifvet icke något område, der så liten verklig framgång är att finna vid sidan af så mycken fåfäng kamp, så mycket

skrymteri och skenrättfårdighet.

Yill man derför ej inom moralen åtnöja 3ig med att uppställa abstrakta regler, obekymrad om, huruvida de i verkligheten efterlefvas eller blott erkännas; hyser man en allvarlig önskan att göra dygdens väg för menniskorna lätt, på det att så många som möjligt må vandra på den: då är det också en oafvislig pligt att på det sorgfälligaste granska hvarje försök, som göres i syfte att från menniskoslägtets skuldror i väsentlig mån aflyfta en bland de tyngsta bördor, det sedan urminnes tid burit, och att ej utan de vig-tigaste skäl förkasta de medel, som ensamma kunna göra detta möjligt.

Hen hr C:s motivering af den förkastelsedom, han i likhet med de flesta öfriga af mina granskare fäller öfver de preventiva åtgärderna, grundar sig helt och hållet på det obestyrkta, eller rättare osanna påståendet, att framalstrandet af barn vore könsumgängets enda förnuftiga ändamål. Denna uppfattning måste, såsom jag förut visat, konseqvent genomförd leda tillatt äfven af äkta makar fordra en i det allra närmaste absolut afhållsamhet (ty så snart grundad anledning funnes att antaga, det hustrun vore befruktad, borde de, om de ville vara samvetsgranna, strax upphora med könsumgänget). Under sådana omständigheter skulle sannolikt äfven det strängaste celibat af flertalet lättare uthärdas än äktenskapet. Men förmodligen är hr C. (liksom de flesta menniskor) böjd att af sin åsigt utdraga konseqvenser endast i en riktning med efterskänkande af de öfriga.* I motsatt fall fruktar jag, att han bland gifta personer ej skall vinna det medhåll, hvarpå han tyckes göra sig räkning.

Men jag har talat nog och mer än nog om denna sak. Att inga objektivt giltiga invändningar kunna göras mot de preventiva åtgärdernas sedlighet och öfver hufvud taget inga invändningar, som ej med logisk nödvändighet leda till fördömande af hvad i alla tider ansetts tillåtet och sedligt — detta är, hvad jag åtagit mig att bevisa; och jag menar, att jag fullgjort detta mitt åtagande. Huru användningen af dessa medel i hvarje särskildt fall ställer sig inför sam^tet, detta tilltror jag mig ingalunda att afgöra. Allt, hvad jag fordrat, är frihet för den enskilde att följa sitt samvetes röst. Men detta ordet samvetsfrihet låter illa i mina motståndares öron; ty deras åsigt om menni-skorna är sådan, att de ej kunna tänka sig, det friheten i detta fall skulle komma att tagas i anspråk för andra än usla och lumpna ändamål. Om detta äratt visa tro eller otro på det goda i menniskonaturen, öfverlemnar jag åt de rättänkande att bedöma.

Rörande hr C:s nationalekonomiska funderingar *) (eller hvad de skola kallas) tänker jag ej vara vidlyftig. Med ”ränta på ränta under 100 år” kan man uträtta stora ting, och de resultat, hvartill hr C. kommer, äro i sanning ståtliga. Detta slags ”beräkningar” hafva likväl så ofta blifvit satiriserade, att man endast kan förvåna sig öfver, att menniskor fortfarande finnas, som äro nog naiva att taga én dylik lek med siffror för god.

För öfrigt, vill man utrota dryckenskapen, så är det icke rätta sättet a|t i tid och otid predika om, att denna last kostar pengar, ty detta känna nog de flesta af egen erfarenhet; utan man bör söka bereda massan af befolkningen tillfälle till ädlare förströelser, framförallt till dem, som ett lyckligt familjelif skänker. Men dermed äro vi åter inne på befolkningsfrågan.

Att ingå på en utförligare kritik af hr C:s bro-chyr skulle erbjuda föga intresse 2). Större delen af

4 *) Enligt hvilka bränvins- (och tobaks-) förbrukningen utgör den hufvudsakliga källan till vår fattigdom. Hr C. synes dervid antaga, att allt, hvad årligen utgifves för starka drycker (således äfven de millioner, hvilka i form af skatter, tull m. m. komma statsverket och kommunerna till godo), äro »bortkastade penningar».

2) Vid en punkt i hr C:s skrift nödgas jag dock ehuru ogerna något längre uppehålla mig, enär tystnad här möjligen skulle kunna uttydas som samtycke. Stället lyder som följer:boken upptages af citat hemtade från de mest olika håll, men flertalet af dessa citat hafva, så vidt jag

rÅ grand af denna sats” (nämligen satsen: »ändamålet helgar medlet», till hvilken jag enligt hr C:s mening lär bekänna mig) ”är det till äfventyrs ock som hr W., beträffande sina »preventiva åtgärder», i Nya Dagl. Alleh:s morgonuppl. d. 20 april 1880 yttrar: »I ’Ugeskrift for Lse-ger* har» professor A. G. Drachmann i Köpenhamn, »der-till föran tedd af några anmärkningar af professor Engelsted, väl medgifvit, att några dylika

försigtighetsmått kanna vara i hygieniskt afseende skadliga, men derimot bestämdt framhållit, att andra icke äro det, samt öfver hufvad taget ej återkallat en bokstaf af hvad han några månader förat i ’Nyt Dansk Maanedsskrift* yttrat». — Men icke för ty säger dock professor Drachmann i nyssnämnda »Ugeskrift for Laeger», den 7 sept. 1872, sidd. 185, 186, i slutet af sitt svar till professor Engelsted:

»Skulde jeg nu, efter det Standpunkt, jeg indtager i denne Sag, veere uvaerdig til at kaldes Leege og gere den Stand Skain, som det hidtil har vaeret min Stolthed og -J£re at tijhere, saa har jeg intet Andet at gere end at er-klaere, at jeg kun i mine Fritimer, og de ere de faerreste i Degnet, er National-Okonom, men hele den ovrige Tid af Dagen er Lsege, der hylder samme Anskuelser, ogsaa om ’preventive Forholdsregler’ og, om det skal vaere, — skjent nodig — ogsaa om Befolkningsforholdene, som min hejag-tede Kollega, Professor Engelsted». — Man ser således, att

— i trots af hr W:s nyssnämnda gemäle — är följande, som yttrades »i en korrespondens från Upsala» till Nya Dagl. Alleh., se morgonupplagan för den 6 april 1880, i fullkomlig öfverensstämmelse med sanningen, nemligen: »I ett bihang till skriften bemöter hr W. åtskilliga genmälen och replikerar läkareföreningen, som protesterat mot de så kallade preventiva åtgärdernas användande, skenbarligen ganska pikant, genom att andraga, hurusom i 'Nyt Dansk Maanedsskrift’ för april 1872 och sedermera i ’Ugeskrift forkan se, ej i ringaste mån med saken att skaffa; under det att andra bestämdt tala emot författarens egen

Laeger* samma ar förekommit ett par af den bekante läkaren och gymnasten Drachmann undertecknade uppsatser, hvari han öppet uttalat just samma åsigter, som hr W:s föredrag innehåller»; men det oaktad t fem år derefter kallades af medicinska fakulteten i Upsala till »hedersdoktor». »Slängen biter imellertid icke, då man vet, att professor D. framkastat dessa nämnda åsigter blott såsom nationalekonomiska hypoteser, men i sin egenskap af läkare öppet uttalat sitt ogillande af ett dylikt system, dertill föranledd af en kritik med den mest gifna kompetens i sitt hemland.»** Till svar på hela denna tirad, hvilken hr C. ur alla synpunkter gjort väl i att utesluta ur sin bok, vill jag endast framhålla:

ätt prof. Drachmann i Nyt Dansk Maanedsskriftförordat bruket af äktenskaplig prevention, samt förklarat sig anse denna sedligt berättigad; hvadan alltså påståendet, att han blott framkastat sina åsigter såsom nationalekonomiska hypoteser, är jemt lika mycket befogadt rörande hr Dr:s uppträdande, som det skulle vara det angående mitt eget;

att hr Dr:s uppsats i Ugeskrift for Laeger utgör ett håf-dande icke ett återkallande af den ståndpunkt han förnt intagit; ett försvar för de preventiva åtgärderna ur etisk, nationalekonomisk och medicinsk synpunkt;

att hr Dr:s ofvan citerade slutord, visserligen tillåta flera tolkningar (särdeles om de lösryckas ur sitt sammanhang). bland hvilka jag här ej ämnar framhålla någon som den antagligaste; men

att den tolkningen, det dessa ord skulle innebära, ett ogillande (och dertill ett öppet ogillande!) af de preventiva åtgärdernas »system», är förnuftsvidrig, emedan den med nödvändighet leder till antagandet, att hr Dr. skulle hafva dels i en och samma uppsats uttalat två mot hvarandra stridande meningar,

dels bokstafligen förklarat sig under vissa timmar afåsigt. Huru rimmar sig t. ex. Luthers af hr C. anförda yttrande: ”föräldrarna skola veta, att en men-niska är skapad till äktenskap, till att framalstra lifs-frukt, liksom ett träd är skapadt till att bära äpplen och päron, så framt ej Guds höga, synnerliga nåd och under förändrar eller förhindrar naturen” 4) med hr C:s

dygnet hysa en åsigt, under de återstående timmarne, en rakt motsatt.

En sådan uppfattning af hr Dr:s ord skulle onekligen vara kännetecknande för personer, för hvilka en dylik ka-rakterens dubbelhet genom vanan blifvit en lätt och natur-lig sak — men till dessas antal vill jag högst ogerna räkna hr Cornelius.

*

(Till de läsares tjenst, som möjligen önska taga del af de omhandlade uppsatserna må upplysas, att Nyt Dansk

Maanedsskrift sannolikt finnes att tillgå i de flesta offentliga bibliotek i Sverige; Ugeskrift for Lseger åter, finnes i Läkareföreningens i Upsala samt Läkaresällskapets i Stockholm bibliotek).

t \ "

) Annu mer uttrycksfulla äro följande Luthers yttranden, hvilka finnas citerade i hr Sundelins förut omnämda arbete.

»Ingen är skapad till kyskhet, utan alla äro vi skapade till att afla barn».

»Der naturen är sådan, som den af Gud blifvit inplantad, är det icke möjligt att utom äktenskapet förblifva kysk».

»O! må man skämta med andra ting men icke med kyskheten. Till allt annat kan en troende vara villig men icke till kyskheten. Hvarför då låta barnen uppbrinna en ny Moloch till ära?»

Om sitt eget munklif och sjelfplågeri yttrar han:

»Mir ists widerfahren, der ich doch nicht sehr damit uugefochten ward; doch je mehr ich mich casteiete und macerirte und meinen Leib zähmete, je mehr ich brannte».eget påstående att det ogifta ståndet såsom sådant ”icke år något slags fattigdom? annat än i ... min fantasi. Är det verkligen hr C:s mening, att mennisko-naturen i våra dagar blifvit genom ”Guds höga, synnerliga nåd och under” förändrad derhän, att äktenskapet numera är för menniskorna öfverflödigt till förande af ett dygdigt och lyckligt lif? Eller är det ”en ändamålsenlig uppfostrarn?, som skall uträtta detta underverk? — Underverkens tid är förbi, min gode hr Comelius!

Jag afslutar nu mitt svaromål. Om det vuxit till en för mången tröttande längd, har detta berott derpå, att jag hellre velat upptaga till besvarande äfven obetydliga anmärkningar, blott de varit riktade på sjelfva saken, än förbigå någonting af vigt. Huruvida nu dessa anmärkningar i hufvudsak förmått rubba något af de påståenden, som jag i mitt föredrag framstålt, öfverlemnas till läsarens eget afgörande. För att underlätta hans omdöme anser jag det likväl lämpligt att i systematisk form lemna en kort öfverblick öfver de hufvudtankar, som föredraget innehöll, hvilka, frånsedt den mera speciela inledningen, i sjelfva verket sammanfalla med den s. k. ny-malthusiska skolans program.1. Menniskoslägtet eger liksom de organiska varelserna öfverhufvud en inneboende tendens till förökning, med hvilken, der den fritt får utveckla sig, näringskällornas tillväxt endast för en kortare tid kan hålla jemna steg.

2. Följaktligen måste det finnas (och har faktiskt i alla tider funnits) återhållande krafter, genom hvilkas' inverkan folkökningen aldrig annat än rent undantagsvis fortskrider med sin största fysiologiskt möjliga hastighet.

3. Dessa återhållande krafter, af hvad slag de än må vara, kunna alltid innefattas inom någondera (eller båda) af följande två hufvudgrupper: sådana, som åstadkomma inskränkning af nativiteten; sådana, som åstadkomma för tidig död. (Det ”malthusiska dilemmat”) *).

4. Det är önskvärdt, att de återhållande krafter, som tillhöra den senare af dessa kategorier (nöd, sjukdomar, laster, brott m. m.), i allt större utsträckning ersättas af dem, som tillhöra den förra.

5. Nativitetens inskränkning kan åter tydligen endast uppnås på någon af de båda vägarna: ringa ftktenskapsfreqvens (och utom äktenskapet relativ ofrukt-

1) För så vidt resonnemanget gäller ett särskildt land, tillkommer här en tredje faktor: utvandringen. Denna faktor är dock nästan alltid af ringa betydelse. Utsträckes betraktelsen till hela jordens befolkning, försvinner den naturligtvis alldeles.samhet) eller ock inskränkning af familjernas storlek (denna må sedan ske genom afhållsamhet eller genom iakttagande af försigtighetsmått vid könsumgänget).

6. Då den förra af dessa utvägar såväl i sig sjelf, som i synnerhet genom sina konseqvenser (olagliga förbindelser, prostitution m. m.) utgör en stor olycka för samhället, är det önskvärdt, att den för framtiden i tillräcklig utsträckning ersättes genom den senare.

Dessa satser äro, synes det mig, så enkla, att de af hvar och en borde kunna fattas. Det vore också i sanning sorgligt, om, såsom en af mina granskare förmenat, endast en på alla områden grundlärd polyhistor skulle i en

fråga, som så nära berör den enskildes handlingssätt, kunna döma mellan rätt och orätt. Ingenting kan i sjelfva verket vara enklare, än att ett samhälle icke bör öka sina medlemmars antal utöfver, hvad som motsvaras af det mått af näringsmedel, som för närvarande eller i den närmaste framtiden med någorlunda säkerhet kan påräknas; och att detta äfven gäller om familjen.

Något mindre lättfattligt är visserligen, att i ett land af gammal odling en stor familj utgör, jag Till icke säga ett intrång i andras rättigheter, men ett hinder för deras lycka. Enskilda undantag från denna regel kunna också påvisas. Men att i stort sedt äk-tenskapsfreqvensen nödvändigt måste stå i omvändt för-hållan<Jp till familjernas storlek, detta följer verkligenur den allra enklaste betraktelse och bekräftas också på det ögonskenligaste sätt af erfarenheten.

I detaljerna återstå således ännu många frågor till diskussion; om principen borde alla kunna vara ense. Fattigdomen och det tvungna celibatet äro endast omqflelbara följder af den lag, som, enligt hvad den nyare naturforskningen ådagalagt, beherskar hela den organiska verlden: kampen för tillvaron med det dérur härflytande naturliga urvalet, båda beroende på, att näringsmedlens summa är begränsad, artemas fortplantningsförmåga obegränsad. Att förneka, det äfven menniskan alltifrån sitt första uppträdande på jorden varit underkastad samma vilkor, är att godtyckligt vilja lösrycka henne ur 4et sammanhang, hvari hon står med den öfriga naturen. Betraktar man saken i dess största allmänhet, så kan man väl också säga, att vi icke hafva skäl att beklaga oss Öfver, att denna strid har utkämpats, då det ju till stor del är genom och under den, som menniskan höjt sig till sin nuvarande ståndpunkt. Men icke mindre säkert är, att all civilisation, som förljenat detta namn, ständigt gått ut på att mildra kampen för tillvaron, eller åtminstone förhindra, att den fortfar att rasa mellan sönerna af samma slägte. Om civilisationen hittills blott ofullkomligt lyckats häri, så beror detta på, att den ännu i allt för otillräcklig grad tagit en af de vigtigaste bland våra naturliga drifter, fortplantningsdriften, under sitt herravälde och sin ledning. I naturenlefver öfverallt don starkare på den svagares bekostnad; civilisationens frukt är, eller bör åtminstone vara, att de svaga — för. att använda Geijers ord — ”gå fram med de starkare” och att båda genom föreningen tillväxa i styrka. På detta sätt skall naturens hänsynslösa urval i allt vidsträcktare grad kijnna ersättas genom den medvetna utvecklingen — egoismens förbittrade strid aflösas af menniskokärlekens fredliga men ej derför mindre fruktbärande verksamhet.Tillägg.

Om ny-malthusianismens nuvarande ställning och utsigter i Europa.

En kortfattad redogörelse för de sträfvanden, som i ntlandet och i synnerhet i England sedan några år pågå för utbredandet af de ny-malthusiska idéerna, skall sannolikt för flertalet läsare ej vara utan allt intresse. För mig innebär en dylik redogörelse den personliga tillfredsställelsen att kunna visa, hurusom de åsigter, för hvilka jag uppträdt, i sjelfva verket omfattas af mänga ansedde och kunskapsrike män, bland hvilka några, såsom t. ex. den berömde fysiologen prof. Donders i Utrecht äfven för vår allmänhet ej äro okända.

I England existeraT sedan några år en ny-malthusisk förening: The Malthusian League (28 Stonecutter Street, London E. C.), hvilken utger en egen tidskrift, The Malthusian (utkommer en gång i månaden, pris årligen omkr. 1 ki*.). I april-numret af denna tidskrift för innev. år lemnas rörande de orsaker, hvilka närmast föranledde föreningens stiftande, några rätt intressanta upplysningar, hvarur jag meddelar följande.Icke långt efter utgifvandet af Malthus* verk, föstes en allmännare uppmärksamhet vid den omständigheten, att det försenande af äktenskapen, som gjorde sig gällande i Europas öfriga stater, i Frankrike till en viss grad ér-sattes genom användande af försigtighetsmått inom äktenskapet. Francis Place var en af de förste, som i ett arbete öfver befolkningsfrågan omnämde detta i Frankrike så allmänna bruk och anbefalde det till antagande äfven i England. Det påstås äfven (ehuru måhända med föga grund), att han till en viss gTad skulle hafva vunnit Malthus sjelf äfvensom den berömde filantropen Robert Owen (stiftare af den på sin tid mycket omtalade socialistiska kolonien i New-Lanark) för sina åsigter. Dennes son Robert Dale Oicen, hvilken tidigt utvandrade till Amerika och derstädes år 1877 afled såsom en af de mest framstående medborgare i detta land, hvars minister i Neapel han under flera år var, utgaf år 1830 en mycket bekant afhandling i befolkningsfrågan benämd Moral Physiology, ett arbete, hvars menniskovänliga tendens och granlaga språk högeligen berömmas, och som likaledes gaf

anvisning på de nämda medlen till förekommande af befruktning. Ungefär samtidigt utkom i England en skrift af likartadt innehåll benämd Every Womans Book (Hvarje qvinnas bok) författad af Richard Carlile. en af de mest verksamma förkämparne för pressens frihet i England. Den näste, som sfaref öfver detta ämne, var dr Charles Knowlton, en skicklig läkare i Boston, hvilken författade en liten skrift, som senare skulle komma att spela en stor roll i de ny-malthusiska idéernas utbredning. Fruits of Philosophy (Vetenskapens frukter), som innehåller en populärt vetenskaplig framställning af hithörande frågor. I samma riktning skrefs afJustin Holyoake en brochyr, ben&md Large and Small Families (Stora och små familjer), hvilken tillika med Carliles och Owen’s arbeten under många år såldes af bokhandlare tillhörande det ultraliberala partiet, (senare kalladt Secularistemas) parti i England.

År 1876 inträffade helt oväntadt, att dr Knowltons bok, som dittills fått oanmärkt cirkulera i England under fyrtio års tid, blef angripen såsom en obscen publikation; och en (för öfrigt temligen illa känd) bokhandlare, som sålt den, dömdes till* två års fängelse. Bokens förläggare i London anklagades äfven, men undslapp med afbön och rättegångskostnadernas betalning. Härmed skulle skriften ha varit undertryckt och ett slag af oberäkneliga följder hade derigenom drabbat diskussionens frihet i en fråga af högsta vigt. I detta kritiska ögonblick räddades hela saken genom tvänne behjertade personers, en mans och en qvinnas mellankomst. Mannen var den sedermera så bekante parlamentsledamoten Charles Bradlaugh, utgifvare af den liberala tidningen National Reformer; qvinnan, mrs Annie Besant, en ung, men i hög grad talangfull skriftställarinna af frisinnad öfver-tygelse. Dessa båda åtogo sig med äkta engelsk energi en, som det tycktes, redan förlorad sak, förhyrde gemensamt en bokhandelslokal, der Knowltons bok fullkomligt öppet försåldes, och sände äfven exemplar af den till myndigheterna. Händelsen väckte i London ett oerhördt uppseende; försäljningen af en dittills föga känd î>ok, som man velat undertrycka, sprang med ens upp till den nästan otroliga siffran af 100,000 exemplar. Anklagelse inför domstol följde snart, dock, som det vill synas, icke på myndigheternas initiativ, utan efter angifvelse af ett en-skildt »Sällskap för lastens utrotande». Efter ett försvars-

Wichtdl. 7tal, som varade tre dagar, och som & båda de anklagades sida utmärkte sig för en ovanlig värma och vältalighet 1), föl de juryn följande, något egendomliga utlåtande: >Vi äro enstämmigt af den meningen, att boken i fråga är beräknad på att förderfva den offentliga moralen, men på samma gång frikänna vi alldeles de anklagade från hvarje dåligt motiv vid dess offentliggörande». Då emellertid de anklagade på tillfrågan förklarade sig ämna fortsätta med bokens försäljning, dömdes de till hårdt fängelse och böter. Domen blef dock af högre instans upphäfd »på grund af formfel», och förföljelsen har sedermera icke förnyats, utan att man dock kan säga, att hvaije fara i detta hänseende är öfvervunnen.

Den rörelse, som hela denna sak uppväckte, ledde till stiftandet af den Malthusiska Ligan. Denna förening, som står under presidium af med. dr Charles Drysdale, en bekant läkare i London, har till syfte dels att »verka för införandet af sådana bestämmelser i lagstiftningen, att för framtiden hvaije hinder för en fri och öppen diskussion af befolkningsfrågan undanrödjes»; dels också »att med alla medel, som visa sig ändamålsenliga, verka för utbredandet af kännedomen om lagen för folkökningen och de fordringar den ställer på menniskors uppförande och moral». Ligans äTenden förvaltas af en af 20 medlemmar bestående styrelse, hvilken en gång i månaden sammanträder; dessutom hålles hvarje år en generalför-samfing. Medlem af Ligan kan hvar och en blifva mot en insänd afgift af 6 pence samt en årsafgift af 1 sh.

') De i m&nga afseenden intressanta rätteg&ngsförhandlingaina finnas utgifna i en stark volym under titel: »Verbatim Report of the' Trial, the Queen against Bradlaugh and Besant»,. med porträtt ocb autografer af de anklagade, pris 6 sh.Också böljar föreningen redan räkna medlemmar i nästan alla Europas länder äfvensom i Amerika och Indien; bland dess vice-presidenteT märkas‘tvenne medlemmar af deputerade-kammaren i Paris, hVr Yves-Guyot och A. Talandier; en framstående liberal statsman i Holland hr S. van Houten; en läkare i Hannover dr G. Stille m. fl. Nyligen har en särskild, af endast läkare bestående afdelning af Ligan konstituerat sig i ändamål att egna de med befolkningsfrågan sammanhängande medicinska synpunkterna en mera vetenskaplig behandling samt verka för en fri och öppen diskussion af dessa frågor inom den medicinska pressen. Medlemmar af Ligan äro äfven många damer, deribland åtminstone en qvinlig l&kare.

Sitt mål söker den Malthusiska Ligan uppnå framför allt genom offentliga föredrag och diskussioner. Hvarje vecka hållas af flera bland föreningens medlemmar dylika föredrag på olika ställen i England och Skottland, nästan alltid inför en talrik och sympatisk åhörarekrets. I synnerhet är presidenten, dr Drysdale sjelf, outtröttligt verksam i denna riktning. Äfven utgifver föreningen på sitt förlag värdefulla brochyrer i befolkningsfrågan, men i synnerhet smärre ströskrifter afsedda för gratisutdelning, hvilka spridas i massor. Sålunda berättar i Julinumret af The Malthusian för 1879 en hr Gaskell. att han i förening med en vän begynt utdela dylika flygblad bland den fattiga befolkningen i Bradford (såsom bekant en af hufvudorterna för Englands klädesmanufaktuT). Dessa båda herrar gå systematiskt från gata till gata, utdela sina skrifter och undervisa deijemte de fattiga, hvilka medel de böra använda för att förhindra en o-välkommen, alltför stor tillökning i sina familjer. Hr Gaskell omtalar, att de öfverallt blifva väl mottagna ochunderstundom hos en och annan finna någon kunskap på förhand i hithörande ämnen. På tre eller fyra månader hoppades hr G. hafva absolveTat hela Brad-ford.

Äfven till utlandet sträcker föreningen sin verksamhet genom att sända delegerade till offentliga kongresser för att der söka vinna mark för diskussionen öfver befolkningsfrågan. Den vackraste framgång på detta område, hvaråt Ligan hittills haft att glädja sig, var utan tvifvel den, som vans vid Läkare-kongressen i Amsterdam i september månad förlidet år. Tre medlemmar af ligan, hvaribland presidenten och sekreteraren dr H. A. Allbutt, läkare i Leeds, hade begifvit sig till kongressen i afsigt att der verka för föreningens syften, hvaijemte åtskillige bland föreningens holländska ledamöter hrr van Houten, Gerritsen, Sanders m. fl. voro dem behjelpliga att åstadkomma en sammankomst, der den vigtiga frågan kunde göras bekant för en större del af Amsterdams allmänhet.

Sålunda hölls» på kongressens första dag, måndagen d. 8 september, i sektionen för allmän helsovård ett föredrag på engelska språket af dr Allbutt, öfver barnadöd-ligheten. Följande dag hölls i samma sektion ett föredrag af dr Drysdale på franska öfver förhållandet mellan dödligheten bland fattiga och rika, till innehållet nära öf-verensstämmande med samma talares, äfven på vårt språk utgifna föredrag i Medical Society i London. I båda dessa föredrag betonades vigten af de ny-malthusiska principernas allmänna utbredning; men, ehuiu många anhängare af dessa åsigter funnos inom sektionen, var dock frågan för de flesta alltför ny för att leda till diskussion.D& på onsdagen intet sammanträde inom kongressen egde rum, hölls i stället en offentlig sammankomst i en Amsterdam-förenings lokal. Dr Drysdale föreläste på tyska språket en adress, hvari han förklarade den ställning, som de engelska malthusianerna intaga till frågan om fattigdomen. Framhållande det lyckliga tillstånd, hvari Frankrike i jemförelse med öfriga Europas länder befinner sig med afseende på allmänt välstånd, ringa dödlighet och stor äktenskapsfreqvens, hvilka fördelar talaren tillskref den i detta land allmänt herrskande seden, att familjerna inskränkte antalet af sina barn till två eller tre, uttalade han som sin åsigt, att ett allmänt antagande af detta bruk vore i alla gamla länder oundgängligen nödvändigt till afhjelpande af de sociala olyckorna. För sin del vore talaren så öfvertygad härom, att han påstode, det staterna borde genom undervisning och äfven genom straff söka afhålla sina invånare från bildande af stora familjer. Dr Drysdale understöddes vannt af öfriga närvarande medlemmar af den Malthusiska Ligan äfvensom af en holländsk talare, hr Verwarda. Den opposition som afhördes var i allmänhet af föga betydelse l). ‘Samtliga talare afhördes med stor uppmärksamhet af den talrika församlingen. — Äfven för närvarande lära de malthusiska frågorna med lifligt intresse omfatta^ af Amsterdams allmänhet.

Vid torsdagens sammanträde inom gynekologiska sektionen, höll dr Petithan från Lüttich på uppmaning

'*) Så t. ex. trodde en talare (J. W. Qunning, professor i kemi i Amsterdam), att ett allmänt öfverg&ende till ett vegetarianskt lefnadssätt skulle för den närmaste framtiden nndanrödja. hvarje far* håga för brist p& näringsmedel; en annan talare förordade tillämpningen af socialisternas program o. s. ▼.af kongressens president prof. Donders ett föredrag öfver ämnet: »Den ställning, som gynekologerna borde intaga till de sociala frågor, hvilka beröra fortplantningen». Såväl för att förekomma den fruktansvärda barnadödlig-heten i de flesta europeiska länder, som med hänsyn till de olägenheter, hvilka för qvinnorna härflyta ur allt för talrika barnsbörder, ifrade talaren för den yttersta betänksamhet vid framalstrande af barn. Äfven framhölls vigten af, att qvinnor egnade sig åt läkareyrket, då dessa lättast kunde undervisa andra qvinnor om, huru de skola kunna

begränsa sina familjer och undvika många husliga tragedier. Hvad metoderna beträffade förkastade talaren hvarje mekaniskt medel. Deremot hade kännedomen om de af Raciborski upptäckta fysiologiska fakta gjort det möjligt för honom att åt några äkta par, som Tådfrågat honom, meddela sådana anvisningar, att de kunnat förhindra sina familjers tillväxt utöfver det önskade måttet.

Dr JJrysdale instämde fullkomligt med dr Petithan uti de af honom framstälda synpunkterna och ville mot det af honom föreslagna medlet endast anmärka, att det torde vara allt för osäkert. Det är väl bekant, att i Frankrike andra medel användas. Talaren hade samlat en statistik öfver de berömdaste läkare och kirurger i Paris och funnit, att 60 sådana läkare tillsammans blott hade 110 barn, således icke fullt 2 på hvarje familj. Han önskade fråga de utmärkta franska läkare och kirurger, som voro närvarande, om de hade funnit, att det medel, som-bland dessa läkare vore i bruk, hade medfört några olägenheter för dem sjelfva eller deras fruar.

Prof. Pigeolet från Briissel sade sig hafva iakttagit, att många qvinnor i de välmående klasserna syntes hafvaatt glädja sig åt en bättre helsa, om.de födde många barn. Han trodde också, att de i Frankrike så allmänt använda medlen kunde förorsaka några lättare sjukdomar.

En annan belgisk läkare var böjd att tillskrifva bruket af preventiva åtgärder en viss andel uti uppkomsten af hysteri hos gifta qvinnor; och en polsk läkare yttrade samma farhåga rörande kräfta.

Dr Leblond (läkare vid S:t Lazarus hospitalet i Paris) yttrade, att det vore väl bekant, att samma sjukdomar förorsakades af bamsbörder och missfall; och då den »prudence conjugale», hvarpå föregående talare hade anspelat, vore fullkomligt allmän bland läkarne i Paris, så kunde han försäkra, att den hvarken förorsakade kräfta eller hysteri eller några andra nämnvärda sjukdomar bland läÄames fruar eller bland dem sjelfva.

Dr Lutand (läkare vid samma hospital) bekräftade, att läkarne i Paris hafva mycket små familjer; och han kunde icke sätta någon tro till,, att de enkla medel, som dessa män använde, på något sätt kunde vara skadliga för vederbörandes helsa.

Under debattens lopp omnämdes, att Aran, en af de bekantaste gynekologer i Paris skulle hafva sagt, att ingenting syntes honom rättfärdiga det påståendet, att det medel, som af franska föräldrar användes till familjernas begränsning, vore skadligt för vare sig hustruns eller mannens helsa.

Vid den allmänna sammankomsten, som samma dag egde rum, höll dr Drysdale ett föredrag öfver prostitutionens orsaker. Talaren visade, att äktenskapens försenande i de flesta europeiska länder vore den verkliga orsaken till detta onda. Den enda vägen att blifva qvittdenna samhällfolycka med alla dess fruktansvärda följder vore att för fattig och rik predika den äktenskapliga klokhetens upphöjda dygd och derigenom möjliggöra tidiga äktenskap. Han uppmanade sina kolleger att vara honom behjelpliga vid förordandet af det enda radikala botemedlet mot prostitutionen: tidiga giftermål och små familjer.

Sin största triumf firade likväl ny-malthusianis-mens sak följande dag, fredagen den 12 sep t., då hr van Houten, den berömde holländske statsmannen, hvilken för närvarande är det liberala partiets i Holland mest populära personlighet, lade hela tyngden af sitt namn i vågskålen till förmån för Ligans syften. Under presidium af kongressens president, prof. Donders från Utrecht, höll hr van Houten i den stora salen i Amsterdams park ett föredrag öfver ämnet: »Barnens skyddande mot för tidigt arbete». I detta glänsande, af bifallsyttrin-gar ofta afbrutna föredrag, för hvilket utrymmets knapphet likväl hindrar oss att närmare redogöra, kom talaren till följande slutsatser:

1. Lagstiftningen och allmänna meningen böra lägga en tygel på den öfverdrifna konkurrensen, hvilken tenderar att nedtrycka lönen för produktivt arbete. Åtminstone bör detta ske i sådana fall, då detta lönernas nedtryckande är möjligt endast med uppoffring af arbetarens helsa och intellektuela utveckling.

2. Allt, hvad lagstiftaren kan göra, består deri, att han utkastar allmänna regler för arbetets organisation efter de nämda principerna. Arbetar-associationer hafva att i enskildheterna utveckla dessa principer.

3. Sagda principer kunna aldrig fullständigt förverkligas, förrän ny-malthusianismens grundsatser (nati-vitetens

inskränkning utan uppoffring af äktenskapet) blifva allmänt antagna.

Talaren förklarade sig vara helt och hållet emot celibatet och för äktenskap med begränsad familj, ett system, som också J. S: Mill förordat. I fysiskt afseende erbjuder en dylik inskränkning endast ringa svårigheter, såsom Bergeret's bok ger vid handen. Ej heller trodde talaren, att qvinnomas moral skulle lida något genom dylika vanor; motsatsen skulle tvärtom inträffa, ty lasten komme att sakna näring, om äktenskapet stode öppet för alla. Hvar och en skulle då bli tvungen att egna sin hyllning åt Venus domestica, qvinnan i hemmet, hvilken nu bland massan af befolkningen i allmänhet har en så bekymmerfull lott. »Läkame», sade talaren till slut, »hafva i sin magt att, om de vilja, påskynda lösningen af denna fråga ett halft århnndrade».

Under lifliga bifallsyttringar återvände hr van Hou-ten till sin plats och mottog af presidenten, prof; Don-ders, en varm tacksägelse för sitt föredrag.

Under den följande debatten talade dr Petithan från Lüttich om vigten af gynekologernas och framför allt qvinliga gynekologers bistånd vid den sociala frågans lösning. Dr Drysdale lyckönskade kongressen till hr van Houtens lysande föredrag. Det vore en stor ära för Holland, att sådana män som han stode i spetsen för de offentliga angelägenheterna. Talaren uttryckte den förhoppningen, att allmänna meningen till sist skulle framkalla ett lagstadgande, som bestraffade föräldrar, hvilka ökade sina familjer öfver det som önskvärdt ansedda måttet och trodde, att om den malthusiska saken fortfarande finge röna samma framgång, som den haft under de senaste åren, så skulle, innan ett fjerdedels sekel för-gått, statsmännen inse, att om de på allvar ville söka bekämpa fattigdomen, de måste göra någonting för att öfvertyga de tanklösa, att den svåraste förseelse, som någon ‘ i Europa, vare sig rik eller fattig kunde begå mot de fattigaste klassernas välbefinnande, vore att fram alstra en stor familj, som i sin mån måste öka trycket.på näringsmedlen och jordens alstringskraft. Han fäste al-varligt sina kollegers uppmärksamhet på det sakförhållandet, att de fattigas medellifslängd i europeiska stater är omkring 20 år kortare än de rikas och att af deras barn mångenstädes 33 °/0 añida i första lefnadsåret mot endast 8 °/0 af de rikas barn. Det vore icke något oberät-tigadt ingrepp i den. individuóla friheten, om staten sökte att direkt motverka detta olyckliga sakernas tillstånd genom att fastställa ett lindrigt straff för dem, hvilkas familjer öfverskrida ett maximum af t. ex. 4 barn.

(En utförligare redogörelse för läkarekongressens i Amsterdam hithörande förhandlingar återfinnes i ett nyligen utgifvet arbete af dr G. Stille, Der Neo-Malthusia-nismus, der Heilmittel des Pauperismus, Berlin 1880 (pris 1 kr. 60 öre), hvarur ofvanstående utdrag blifvit hemtadt).

En kortfattad öfversigt öfver några under sista åren utgifna ny-malthusiska skrifter må här till slut lemnas: Stille G., Die Bevölkerungsfrage in ihrer Beziehung zu den socialen Verhältnissen, Berlin 1879 (pris 1 kr. 20 Öre);

--Der Neo-Malthusianismus (se ofvan I)Zacharias, Otto, dr, Die Bevölkerungsfrage in ihrer Beziehung zu den socialen Nothständen der Gegenwart. Dritte Auflage, Hirschberg in Schlesien 1880 (60 öre).

--Die Gefährdung der socialen Wohlfahrt durch

die zu frühen Eheschliessungen der Besitzlosen, H. in Schl. 1880 (60 öre).

Kautsky, Karl, Der Einfluss der Volks Vermehrung auf den Fortschritt der Gesellschaft, Wien 1880 (195 sidor, pris 2 kronor). Ett synnerligen läsvärdt arbete, som med ganska stor utförlighet och mycken litteratur- och sak-kännedom behandlar frågans nationalekonomiska sida.

Drysdale, C. R., dr, The population question. London (pris 1 kr.)

Besant, Annie, mrs, The low of population. London (pris 50 öre). En i alla afseenden förträfflig liten skrift, som utmärker sig för en klar och lättfattlig framställning af ny-malthusianismens grundsatser. Den har också på kort tid uppnått en oerhörd spridning (i England och Amerika tillsammans mer än 60,000 exemplar). ‘En öf-versättning af denna brochyr till vårt språk vore så mycket mer att önska, som den lemnar en detaljerad och efter läkares utsago mönstergill redogörelse för de preventiva åtgärdernas tekniska detaljer, hvarvid dock på samma gång det ömtåliga ämnet behandlas med qvinlig finkänslighet och takt.

I öfrigt hänvisas läsaren till den förut omnämda tidskriften The Malthusian, som med uppmärksamhet följer och utförligt redogör för all hithörande litteratur.

Några på svenska utkomna skrifter i samma riktning, hvilkas utgifvande stått mer eller mindre i sammanhang med mitt föredrag, har jag i böijan af denna bok omnämnt.Af stort intresse såsom närmast berörande de senaste ärens ekonomiska förhållanden i vårt eget land, är hr. Andrées talangfullt skrifna »Föredrag om de dåliga tiderna och deras orsaker» Jönköping 1880 (pris 75 öre). Om ocksä de sifferberäkningar, som hr A. anställer, i följd af sakens natur ej kunna hafva mer än approximativ giltighet — på något mer gör författaren icke heller anspråk — så visar likväl boken på ett slående och ögon-skenKgt sätt, huru de senaste årens hastiga folkökning direkt och indirekt bidragit till att framkalla det tryck, som för närvarande hvilar öfver samtliga våra näringsgrenar.

Vidare vågar jag må hända fästa uppmärksamheten på den öfversättning af några kapitel ur St. Mills »Prin-ciples of political economy», som på min anmodan af en bland mina vänner utarbetats under titeln »Om orsakerna till arbetslönernas förändringar och om hjelpmedel mot låga löner» Upsala 1880 .(pris 75 öre), Stuart Mills nationalekonomiska arbeten utgöra den klassiska grundval, hvarpå ny-malthusianismen stöder sig; särskildt innehålla de här i öfversättning lémnade kapitlen en lika klar som öfvertygande framställning om orsakerna till fattigdomen och vilkoren för deras undanrödjande.

Slutligen uppfyller jag endast en gärd af tacksamhet, då jag i detta sammanhang omnämner det på vårt språk redan i andra upplagan utkomna arbetet af en engelsk läkare, »Samhällslärans grunddrag» Stockholm 1880 (pris 2: 75), hvilket gifvit mig liksom troligen många andra den första anledningen att egna dessa frågor en allvarlig eftertanke. Om än tyvärr mycket i denna skrift är eg-nadt att stöta flertalet läsare tillbaka och åtskilligt den (t. ex. förkastandet af äktenskapet) icke torde låta för-svara sig ens från den ståndpunkt, på hvilken författaren stält sig, innehåller boken likväl så många välgrundade sanningar och är genomandad af en/så vann men-niskokärlek, att man enligt min mening är de personer all tack skyldig, genom hvilkas försorg detta förut på de flesta europeiska språk öfversatta arbete blifvit införlif-vadt äfven med vår litteratur.Sedan första arket af min skrift redan var uppsatt, har jag till rain förvåning funnit, att äfven de appgifier, som i grefve Hamiltons bok lemnas röranfle förbrukningen af vin och br&nvin i Frankrike, äro i hög grad vilseledande. Han anför (sid. 20). att enligt medde* lande af dr Lttnicr vid internat!onela alkohol-kongressen i Paris årliga medclförbrultningen i Frankrike skulle utgöra: »uti de mest vinodlande departementen 115 k:r vin; samt i de departement, som icke odla vin, 6\, k:r bränvin för torar person». Båda dessa uppgifter äro, såsom man genast finner vid genomseende af dr Luniers meddelanden (uti arbetet »Congrès international pour l'étude des questions relatives à l'alcoolisme, Paris 1878») —1 oriktiga. En så hög vinförbrukning som den anförda förekommer enl. dr Lunier i endast ett departement (Hérault). Hvad angår alkoholförbrukning^n i de icke vinodlande departementen (till hvilken kategori väl åtminstone ett tjugutal blnnd Frankrikes åttiosex departement äro att hänföra), är det likaledes endast ett bland dessa (Seine infériure), der den af gr. H. anförda siffran uppnås (och till och med öfver-stiges); ett annat (Somme) kommer samma siffra temligen nära, hvaremot samtliga de öfriga hafva en betydligt ringare konsumtiou. Det är således sjelfva extremema från Frankrike, som af gr. H. jem-förts med medeltalet (4,60 k:r bränvin) från vårt land, ett tillväga-gående, som naturligtvis är egnadt att göra en i sig sjelf föga upplysande jemförelse fullkomligt illusorisk.

Hvad för öfrigt vinförbrukningen i Frankrike angår, så förtje-nar det anmärkas, att vinet, som i många trakter af landet är befolkningens dagliga dryck, ingalunda visat sig medföra de olägenheter, som äro karakteristiska för missbruket af bränvin; något, som en blick på dr Luniers kartor och tabeller till fullo ger vid handen. Ür L. sjelf anmärker också (s. 162), att förekomsten af fylleri, alkoholsjukdomar m. m. i Frankrike står i direkl förhållande till konsumtionen af bränvin, men deremot i omvändt förhållande till konsumtionen af vin.